

Jul i Nord-Odal

2007

Innhold

Kvinner og kvinnebevegelse i Nord-Odal 1880-1920.....	4
Bursdagslaget som endte tragisk.....	21
September-tanker frå butråppa på Trautskogen	27
Butikker i Gardvik gjennom tidene	29
Elgkalvens julekveld	37
Ågot Sofie Bjørnstad – misjonær i Kina i 12 år.....	39
En husmann	43
Navneberg i Fløytlia	44
Husmannsgutten som ble restauranteier i Christiania	45
To ta mæ.....	48
Konfirmanter i Mo i 1934.....	49
Julebrev fra Nord-Odal anno 1856.....	50
«En glad gutt» oppført på Linner i 1879	53
Huldra i Brontjensberget	54
Olas bilde	56
Anleggsarbeid og rallare en fare for pigenes dyd udi Nordre Odalen.....	57
Etternavn og slektsnavn i «gamle dager»	58
Tilbakeblikk fra det året vi har lagt bak oss	59
Ruglesteinen ved Grytsætra	62
Sangen om Sigurd Hoel.....	63
Farfar og jeg.....	64

«Jul i Nord-Odal»

Utgivere: IL Mogutten, Odal Slektshistorielag og Sand IF

Sats og layout: Gunnar Nygård

Trykk: Flisa Trykkeri

Forsideillustrasjon: Jon Utheim

I redaksjonen:

Steinar Bjørnstad, Hans Haagenrud, Gunnar Nygård, Bengt Ringvold, Irene Sween, Ola Erik Tangen, Ingegerd Tronbøl og Asgeir Østli

Et julebrev

Her er 18.årgang av «Jul i Nord-Odal». I 1992 håpet redaksjonen at «Jul i Nord-Odal» ville leve i mange år framover. Det har det gjort takket være at dere kjøper bladet, våre mange og gode annonsører og ikke minst våre bidragsytere. Hvert år dukker det opp bidrag fra en eller annen i vår kjære bygd, og takk for det. Redaksjonen er meget stolt over at vi har lesere i hele Norge og i fjernere strøk som USA og Kina. Bladet gir selvfølgelig gode og kjærkomne inntekter til Sand IF, Odal slektshistorielag og IL Mogutten. Redaksjonen er så å si den samme som da vi startet opp i 1990. De nye som har kommet til underveis, er Ingegerd Tronbøl, Hans Haagenrud og Ola Erik Tangen.

Vi har de senere år vært sene med å få lagt ut bladet til salg. Dette håper vi å gjøre noe med i år.

Når disse linjene skrives, er julestemningen langt unna, ja noe i overkant av to måneder. Jeg har i år valgt å gjengi et julebrev jeg fikk for noen år siden. Det lyder som følger:

«Det lyser i stille grender...» lyder innledningen på en av våre kjære julesanger. Dette stemmer veldig bra med det vi opplever her vi sitter på Moa og forsøker å forfatte et lite julebrev. Snøen har for lengst lagt seg og lyser opp i mørketiden. Det er et fantastisk blålys, særlig ved soloppgang og solnedgang. Skinnen fra månen og stjernene lyser opp nattmørket, og som om ikke det er nok lyser det fra utejuletrærne og julevindueene hos våre kjære naboer. Jo, det er velstand og lys i de stille grender. Hadde det ikke bare vært for disse høye strømprisene – men de glemmer vi nå i disse juletider.

Vi har forsøkt å ikke stresse for mye med juleforberedelsene. Riktignok har vi prøvesmakt på julematen. Fristelsene med lutefisk, pølse, medisterkaker og ribbe ble for store. Men dette hører liksom med å må til for å få julefølelsen. Litt julevask og baking har det også blitt. Ikke nødvendigvis sju slag, men kaker som helt sikkert varer til påske og vel så det.

Det verste står igjen – gavene. Vi som er gamle forventer ikke så mye; godhet, hjertevarme og trygt sosialt fellesskap betyr mye mer enn gaver. Men for yngre og i særdeleshet ungene er det selvfølgelig annerledes. Det er nok å huske fra egen barndom. Vi gikk i spenning i hele desember.

Julekortene har en tendens til å bli en salderingspost hos oss. Egentlig kunne det være fristende å gjøre som Kjell Aukrust. Han averterte i avisen med følgende tekst: «Tidligere års utsendte julekort gjelder også i år». Men i stedet ble det altså dette julebrevet.»

Så da, kjære nordodølinger og annet bra folk, står det bare igjen å ønske dere en riktig god jul og et godt nytt år !

Steinar Bjørnstad

Kvinner og kvinnebevegelse i Nord-Odal 1880-1920

Nord-Odal på 1800-tallet var ikke en så lukket bygd som en kanskje kan ha fått inntrykk av. Det var riktignok dårlige kommunikasjonsmuligheter – en skarve kjøreveg til Skarnes, rideveg til Eidsvoll og sæterveg til Espa. Fra 1895 kunne folk reise med dampskipet "Odølingen" til Skarnes. Men nordodølingene tok seg ut, og det gjaldt også kvinnene. I 1860- og 70-årene søkte flere unge kvinner til folkehøgskolene. I kjølvannet ble det dannet foreninger, og kvinnene deltok på møter, kurs og seminarer. Det kom kjente og inspirerende foredragsholdere til bygda, og Nord-Odal ble satt på kartet, også i kvinnesammenheng. Kvinner fra ledende familier i bygda var naturlig nok motorene i kvinnebevegelsen, men snart kom kvinner fra forskjellige samfunnslag med.

På midten av 1880-tallet fikk den organiserte kvinnebevegelsen sitt gjennombrudd med stiftelsen av Norsk Kvindesaksforening i 1884. Tiåret før var preget av gjæring og uro – og dette utviklet seg til en bevegelse hvor også enkelte menn var med og løftet kvinnesaken fram. Venstrepartiets veldige framgang under Johan Sverdrups ledelse ble en medvirkende årsak til kvinnesakens framgang i 1870-årene. Norsk Kvindesaksforening utga Norges første kvinnesaksblad fra 1887, tidsskriftet "Nylænde", som kunne

målbare deres politikk.

Kampen for stemmerett var kvinnebevegelsens viktigste enkeltsak, selv om kampen også sto om å få fjernet kvinnediskriminerende bestemmelser i samfunnet.

Gina Krog, som benevnes som overhøvdningen i norsk kvinnesak, var redaktør av "Nylænde" til sin død i 1916, formann i Norsk Kvindesaksforening, formann i Norsk Kvindestemmeretsforening (1885) og Norske Kvinners Nasjonalråd (1904). En annen av pionerene i kvinnesaksbevegelsen på denne tida var Fredrikke Marie Qvam. Hun er kjent som stifteren av Landskvindestemmeretsforeningen (1898) og Norske Kvinders Sanitetsforening (1896) og mangeårig formann av begge.

Allmenn stemmerett for kvinner (over 25 år) ble innført i 1913 etter at kvinner hadde fått kommunal stemmerett i 1910 og som følge av en rekke stemmerettsreformer i begynnelsen av 1900-tallet (1901 og 1907). Men kvinnebevegelsen kjempet på mange andre fronter – på de sosiale, økonomiske og rettslige områder. Det var seire og tilbakeslag, glede og sorg – og nye lederskikkelser sto fram, som for eksempel Betzy Kjelsberg og Anna Rogstad.

Kvinner i Nord-Odal med tidlig

Kvinnebevegelsens tanker og ideer kom også til Nord-Odal på midten av

1880-tallet med kvinner som Mathea Trøften og Marthea Rovelstad. Mathea Trøften og Marthea Rovelstad var begge fra Holt krets i Nord-Odal, men kom tilbake hit som lærerinner i henholdsvis 1884 og 1886.

Kvinnene som ble med i kvinnesaksarbeid i Nord-Odal, var oppvakte og sosialt engasjerte kvinner, som deltok på flere arenaer – kvinnesak, skole, politikk, ungdomsarbeid og i sanitetsarbeid. Stiftelsen av Landskvindestemmeretsforeningen i Sand i 1898 ble en "plattform" for opprettelsen av andre kvinne-/kvinnesaksforeninger i bygda.

Mathea Trøften (1856-1940) vokste opp på Trauten, i et kunnskapsrikt og harmonisk hjem. Faren, Tosten Pedersen Trøften, var i flere år ordfører og stortingsmann, og han fikk stor betydning for barnas utvikling. Som ganske ung kom Mathea til Gausdal. Her vanket hun i to år med kjente personer i norsk åndsliv som

for eksempel Bjørnstjerne Bjørnson, Kristoffer Janson og Christoffer Bruun. Hun deltok på store folkemøter på Vonheim høiskole i Gausdal og på mindre sammenkomster, også på Aulestad. Det var her hun fikk hun sin "åndsdåp" og lovte seg selv at når hun kom hjem igjen, skulle hun gjøre alt hun kunne for å arbeide med barn og ungdom i folkehøgskolens ånd.

I 1879 dro hun til Danmark hvor hun deltok på flere kurs på Askov høiskole. Hun kom i berøring med den Grundtvigske retning, og disse to årene ble særdeles viktig for hennes utvikling. Hun tok lærereksamen ved Asker seminar og begynte etter jul i 1884 som lærerinne ved Sagstuen skole hvor hun ble i 38 år. Hun satte straks i gang med både ungdomslagsarbeid og som dirigent for en sangforening.

Mathea Trøften hadde et stort nettverk og kjente mange betydningsfulle personer.

Marthea Rovelstad (1856-1940)

Mathea Trøften.

Marthea Rovelstad.

vokste opp på Rovelstad. Som ung oppholdt hun seg tre år i Elgin, Illinois, der to av brødrene bodde. Da hun kom tilbake til Nord-Odal, gjennomgikk hun og søstra, Karen, et lærerinnkurs ved amtskolen i Odalen. Hun var ansatt som lærerinne i Stange i fire år før hun fikk post ved Holt skole. Her var hun i 35 år til hun søkte avskjed i 1921.

Nordre Odalens led av Landskvindestemmeretsforeningen

Da Landskvindestemmeretsforeningen (LKSF) ble stiftet i 1898, var kvinnene i Nord-Odal raskt ute og stiftet Nordre Odalens led (=ledd) av Landskvindestemmeretsforeningen samme året, den 29. november. Stiftelsesmøtet var på Sagstuen, hos Mathea Trøften.

En måned tidligere (høsten 1898) hadde Gina Krog vært i Nord-Odal og holdt foredrag både på Trudvang og Sagstuen skole om blant annet stemmerett. Her hadde nok Mathea Trøften en finger med i spillet. Styret for foreningen ble: formann Mathea Trøften, nestformann Petra Kvisli og sekretær Marthea Rovelstad. Det startet med ni kvinner, ett år senere hadde foreningen 18 medlemmer, og snart var de 26 aktive medlemmer. *"Det munner da jamt!"* skriver Mathea Trøften da fem nye medlemmer meldte seg inn etter et halvt år.

En forholdsvis ukjent (for oss) kvinne ble nestformann, *Petra Kvisli* (1874-1947). Hun kom til Odalen i 1898 da hennes mann ble ansatt som lærer på fylkesskolen (amtskolen) som da hadde tilhold i Nord-Odal (først på Stein i Sand og så i Mo). Hun var fra

Arendal, var svært opptatt av litteratur og filosofi og hadde avlagt både lærerinne- og lærereksamen med aller beste karakterer. Senere i livet ga hun ut fortellinger, skuespill og dikt, blant annet "Eg elsker dei voggande tonar". Dessverre ble hun i bygda i bare to år, men hun var sikkert en inspirator for kvinnene i stemmerettsforeningen.

Andre kvinner i Nord-Odal som kom tidlig med i foreningen og gjorde seg bemerket på ett eller annet område, var Karen Rovelstad, Hanna Haug, Marie Røtterud, Kari Sveinungsen, Aagot Holth Haug, Inger Trøften, Thea Krogsrud, Elise Hoel, søstrene Lina, Marte og Gorine Trøften, Marie Trøften, Thea Linner, Karen Streverud, Marie Føsker, Marthe Skjeppestad, Minda Reinertsen, Margrete Sween og Signy Hoel. Noen av disse vil bli mer omtalt senere.

Stemmerett var hovedsaken

På møtene som ble holdt hos kvinnene eller i kommunehuset, var det mange "tunge" saker – dette var ingen selskapsklubb. Det ble snakket om stemmerett, lest stemmerettsforedrag av kjente kvinner som Aasta Hantsteen, Ragna Nielsen og Gina Krog, og "Nylænde" ble flittig lest. Ofte arrangerte foreningen foredrag, og det var stadig kjente og betydningsfulle personer som kom. Louise Riis Bøhn fra Nes var flere ganger i Nord-Odal, og hun snakket både om stemmerett og om kvinnelig verneplikt. Thea Seip holdt foredrag flere ganger, likeså stortingsmann Andreas Galtvik som blant annet hadde kvinnes stemmerettshistorie som tema. (De to sistnevnte var i familie med Mathea

Trøften.) Både Fredrikke Marie Qvam, Betzy Kjelsberg og Elise Sem, Norges første kvinnelige advokat, besøkte bygda som foredragsholdere. Dette var svært inspirerende – noe som kommer fram i foreningens protokoll.

Foreningen sendte brev til instanser de kunne påvirke. I 1901 ble det sendt en oppfordring til Stortinget om å sørge for at det ble tatt hensyn til kvinnene i den foreslåtte stemmerettsutvidelse. Høsten 1906 sendte foreningen brev til Stortinget gjennom stortingsmann Monthei Haug med krav om statsborgerlig stemmerett til kvinner så vel som til menn. Det ble sendt flere brev til herredstyret i forbindelse med valgene i 1901, 1904, 1907, 1910 og 1913. Det ble også stilt krav om at kvinner måtte velges som lagretts- og domsmenn (lov av 1890). Nordre Odalens Sparebank fikk skriv om at forstanderskapet i banken måtte velge kvinner inn i bankens administrasjon. Også hovedstyret i LKSF fikk flere oppfordringer, blant annet om å arbeide for felles obligatorisk husstell for alle unge kvinner. Foreningen tok stilling til et lovforslag om prostitusjon, og den sluttet seg til Castbergs lover om navn- og arverett for "uekte" barn. (Det var en kvinne, Katti Anker Møller, som hadde ideen til disse lovene.)

"En kvindesakskvinde"

Flere kvinner var utsendinger til landsmøtene, og de ga engasjerte referat etterpå. Kvinnene overvar debatter i herredstyret når det behandlet saker som opptok dem.

I 1907 skulle stemmerett behandles i Stortinget på ny, og kvinnebevegelse-

sen arbeidet intenst med å påvirke "sine" representanter. Monthei Haug fikk med seg en "adresse", det vil si et opprop, underskrevet av 756 kvinner fra Vinger og Odalen om at statsborgerlig stemmerett måtte tilstås kvinner. Den 12. mai 1907 kom saken opp, og i "Socialdemokraten" to dager senere kunne en lese følgende: *"I Stortinget var galleriet tett besatt med damer. Sjelden har man sett det lyse der oppe så smukt av bånd og sløyfer og hvitt sommertøy som den dag. I losjene satt kvinnebevegelsens spisser."* Og en av kvinnene var Marie Røtterud fra Størjen som representerte sin forening i Nord-Odal. I et møte den 14. juni ga hun sine medsøstre i Nord-Odal referat fra debatten og om vedtaket. Det ble ikke full stemmerett men inntektsberegnet stemmerett – kroner 300 måtte kvinner på landet tjene og kroner 400 kroner i byene.

Den 1. juli 1907 sto et glødende innlegg i "Nylænde" der en svært begeistret Marthea Rovelstad skriver blant annet: *"Som jeg nu sidder og skriver ned hva mit hjerte strømmer over med, kommer de fram for mig disse kvindesagskvinder, disse forposter, som saa trolig stod vakt for vor sag og jeg fyldes med tak."* Hun var en av de om lag 300.000 kvinnene som fikk stemmerett denne gangen. Til slutt i innlegget står: *"Jeg tegner med glæde og stolthed – en Kvindesagskvinde – Marthea Rovelstad."*

Kvinner i politikken

Skoleloven av 1889 bestemte at kvinner var valgbare til skolestyret. I Nord-Odal ble dette året to kvinner valgt inn, Ellen Heier, født Trøften (1848-1909) og Thea Stormoen fra Tannes

21de aarg.

TIDSSKRIFT FOR KVINDERNES SAG.
KRISTIANIA, 1 juli 1907.

No. 13.

14de junibeslutningen 1907

vil bli staaende som et af lyspunkterne i vor historie. Den kan som andre beslutninger ha tillæg der ikke er helt paa høide med dens eget princip, men det vundne er saa stort og lykkebringende for vort folk, at en ikke har hjerte til at dvæle ved skyggesider. Naar de mænd i stortinget som med os fordred at retfærdighedskravet skulde ske fyldest, gjorde det offer at gi sin stemme til det betingede forslag, saa maa ogsaa kritikken udenom forstumme. Nu kan vi sammen kjæmpe videre, mænd og kvinder, for fremtidens store demokratiske reform, helt gennemført almindelig stemmeret. Paa seiren er vi sikker.

Som saa meget andet stort kom ogsaa kvindestemmeretten stilt. En formiddags debat, som aabenbared hvor fæstnet overbevisningen var hos tilhængerne — og vi havde den. For mange — om ikke af Nylændes læsere saa af andre — kom det pludselig og overraskende. Alt brusset fra «Mjøsreguleringen» havde overdøvet lyden af det som nærmed sig, den reform som vil ha større rækkevidde end for tiden kan overskues.

(1849-1932). Begge kvinnene tilhørte ledende familier i bygda. Ellen Heier var søster av bygdas ordfører Peder T. Trøften og gift med Brede Hansen Heier som også var kommunepolitiker. Disse satt i skolestyret i to år og ble i 1891 erstattet av Eli Skinstad. Hun kom også fra en politisk aktiv familie.

I 1895 kom Mathea Trøften inn i bibliotekstyret hvor hun kom til å sitte i flere perioder.

På begynnelsen av 1900-tallet var tendensen at kvinner kom med i de "mindre betydningsfulle" komiteer – oftest en kvinne sammen med flere menn, og formannen var alltid en mann.

I vergerådet kom det med kvinner fra 1904. Marie Røtterud og Karen Ous satt i en treårsperiode, og senere kom Milla Hol inn. Sistnevnte satt også fattigstyret. Også Inger Trøften, Maren Spillhaug, Hanna Haug og Aagot Haagenrud kom til å sitte i vergerådet etter hvert.

Når det gjaldt valg på lagretts- og domsmenn, ble kvinner valgt som domsmenn fra tidlig på 1900-tallet, mens de først i 1916 ble valgt som lagrettsmenn. Dette hadde stemmerettsforeningen tatt opp med ordfører og formannskap, for kvinner var valgbare til dette "embetet".

Domsmenn valgt i 1904 var Marie Røtterud og Karen Ous, benevnet som "fru landhandler Røtterud og fru kirkesanger Ous" i referatet i herredstyreprotokollen. I 1907 ble Aagot Holth Haug, Hanna Haug og Marie Føsker valgt for en treårsperiode. De to sistnevnte satt i ytterligere tre år. Så – i 1916 – ble kvinner lagrettsmenn. Det var Marie Røtterud, Kari

Sveinungsen og Maren Kolstad, mens domsmenn var Mathea Trøften og Maren Spillhaug.

Kvinner ble på denne tiden valgt inn i andre komiteer, for eksempel i husflidskomiteen, vergerådet, fattigstyret, helserådet, kirketilsynet, styret for Thorvald Meyers Minde og enkelte komiteer som ble betraktet som mindre betydningsfulle.

Men kvinnene ville sitte i herredstyret, som var "nøkkelen" til mer makt. Etter at kvinnene fikk begrenset stemmerett og valgbarhet i kommunene i 1901, ble to kvinner i Nord-Odal "oppstilt", og seks år senere ble de samme kvinnene "oppstilt". Vi vet at ingen av dem ble valgt, og hvem de var, vet vi heller ikke. Men det er sannsynlig at det var Marie Røtterud og Marthea Rovelstad. I 1910 var de samme kvinnene nominert til herredstyrevalget – Marie Røtterud representerte "De samarbeidende partier", mens Marthea Rovelstad sto på lista til Arbeiderpartiet. Begge ble valgt for tre år, og de møtte så å si til hvert eneste møte, mens mange menn meldte forfall og innkalte varamenn.

Da kvinnene fikk allmenn stemmerett i 1913, ble to kvinner valgt – men bare som varamenn. Dette var skuffende, for det viste seg i praksis at kvinnestemmeretten ikke førte til nevneverdige endringer i politikken eller kvinners engasjement – kvinnene ble fortsatt en minoritet både i de politiske partiene og de representative organer. Men varamann Marie Røtterud sto på og var til stede på de fleste møtene siden mange menn meldte forfall.

Kvinneliste i 1916

Foran herredstyrevalget i 1916 var Landskvindestemmeretsforeningen svært aktiv. Det var stor diskusjon om å stille med egen kvinneliste. Det var flere foredrag, møter og "samtaler med fru Qvam og mange flere". Kari Sveinungsen, Mathea Trøften og Marthea Rovelstad holdt foredrag i alle kretsene i bygda, både i Mo og Sand (totalt 11 foredrag). Kvinneliste ble vedtatt, med representanter fra de tre partier: Høyre, Venstre og Arbeiderdemokratene.

Fremstående kvinner rundt om i landet hadde rådet foreningen til å holde seg kun til de borgerlige partier, da det sosialistiske parti var det sterkeste i Nord-Odal. Den vedtatte lista så slik ut: Marie Røtterud, Kari Sveinungsen, Gorine Føsker, Inger Trøften, Marie Møller og Karen Tangen. Lista ble vedtatt 27. august 1916 og undertegnet av 13 kvinner, alle medlemmer av stemmerettsforenin-

gen.

På et møte på Sagstua tre dager senere åpnet formannen, Mathea Trøften, møtet med følgende ord: *"Naar vi gjerne vil, at kvinderne skal ha sine repræsentanter i herredstyrene er det ikke paa nogen maate for at konkurrere med mændene, men for at stille os ved deres side i ærligt arbejde for det fælles større hjem, som en bygd eller by er for sine folk."*

Mathea Trøften skriver i protokollen at fra "Kvindestemmeretsforeningens liste" fikk de inn en representant og en suppleant (varamann), og at de var nære på å få to da det manglet kun 3 – 4 sedler. Marie Røtterud ble valgt og møtte trofast fram til møtene i de påfølgende tre år.

I 1919 ble Karoline Haug valgt inn i herredstyret.

Karoline Haug (1867-1951) var fra Trauten, gift med Ole E. Haug på Galterud, men ble enke allerede i 1893. Hun satt i herredsstyret i en perioden

Karoline Haug.

Marie Røtterud.

(tre år), men det var i Nordre Odalen Sanitetsforeningen hun la ned mest arbeid, spesielt som kasserer i åtte år.

Marie Røtterud (1866-1937), født Trondrud, deltok på mange arenaer. Hun og ektemannen Johan kom til bygda fra Nannestad i 1893 og leide Størjen meieri og landhandel. Året etter ble leiekontrakten overdradd til Marie. De drev meieriet, landhandelen og poståpneriet i en mannsalder, til 1934. Marie var kjent som ei driftig og effektiv dame. I 1932 bygde de eget hus, Rovoll, like ved og tok poståpneriet med seg.

Marie var politisk engasjert, og som vi har hørt, satt hun ni år i herredstyret (derav tre som varamann). Hun ble også valgt inn i flere komiteer. Marie kom tidlig med i Landskvindestemmeretsforeningen hvor hun var svært aktiv og representerte foreningen av og til utenfor bygda.

Marie var med og stiftet Nordre Odalen Sanitetsforening i 1906 og satt som kasserer i de ni første årene. Hun var styremedlem i flere år. Marie var også en av stifterne av Størjebygdens Sangforening i 1896 og var i koret i om lag 30 år.

Nordre Odalen Sanitetsforening

Flertallet av de som var med og stiftet Nordre Odalen Sanitetsforening i 1906, var medlemmer i Landskvindestemmeretsforeningen. Initiativtaker var Hanna Haug.

Hanna Haug (1860-1934), født Trøften, var gift med Monthei Haug. Han satt på Stortinget, først som varamann, og så fast i to perioder – fra 1900 til 1906. I 1904 bodde Hanna i Kristiania med

mannen, og der traff hun Fredrikke Marie Qvam. Fru Qvam hadde åtte år tidligere stiftet Norske Kvinders Sanitetsforening, og hun var også formann for Landskvindestemmeretsforeningen. Hanna hadde i alle år vært medlem av denne foreningen, men tanken om å stifte en sanitetsforening i Nord-Odal vokste fram. Hun skriver det slik: *"Fru Qvam har jo en egen evne til at tænde gløden i andres sind, og jeg meldte mig strax ind i NKS Kristiania kræds. Men jeg havde enda ikke tænkt paa, at vi kunne danne Ledd i Nordre Odalen."*

Sommeren 1906 var Landskvindestemmeretsforeningen vertskap for et møte hos Aagot Holth Haug på Galterud hvor representanter fra foreninger tilsluttet Romerike og Odalen Lokalråd møtte. Fredrikke Marie Qvam kom helt fra Steinkjær for å holde foredrag, både om stemmerett for kvinner og om Norske Kvinders Sanitetsforenings arbeid og mål. Fru

Hanna Haug.

Qvam ble i Nord-Odal i fire dager, og det viste seg at det var stor interesse for å stifte en sanitetsforening i bygda.

Nordre Odalen Sanitetsforening ble stiftet 20. august 1906 hos Hanna og Monthei Haug i Monsstua Haug knappe to månedere senere. Foreningen valgte dette styret: formann Hanna Haug, nestformann Hjørdis Holth, kasserer Marie Røtterud, styremedlemmer Sigrid Fløtten, Elise Hoel og Berte Løkker, samt noen varamenn.

Hanna Haug var formann i hele 25 år – til 1931. Hun gikk sterkt inn for alle oppgavene: kampen mot tuberkulose, hjelp til syke og nødlidende, barns helse og hjemmesykepleie, for å nevne noe. Allerede i 1919 innviet foreningen Syningom tuberkulosesanatorium i samarbeid med Mo Sanitetsforening "Vaarbrudd".

Nordbygdens private Sygepleieforening

Allerede i 1899 ble det stiftet en sykepleieforening i Nordbygda (Holt krets). Marthea Rovelstad var formann i alle år til foreningen ble nedlagt i 1916. Men mange andre kvinner var med og gjorde en stor innsats, og de fleste av disse kvinnene var med i Landskvindestemmeretsforeningen – Thea Linner, Oline Vestby, Anne Føsker, Thea Krogsrud, Marte Trøften, Anne Føsker, Julie Trøften og Karen Stræverud.

Mo Sanitetsforening "Vaarbrudd"

I Mo ble det stiftet en sanitetsforening i 1911 som fikk navnet Vaarbrudd. Foreningens formål var stort sett de samme som foreningen på Sand-sida. Maren Kolstad var foreningens første

formann, og Marie Føsker var kasserer.

Disse to kvinnene var de mest sentrale i de første 25 år av foreningens eksistens. Det store løftet var å omgjøre Syningom til et tuberkulosesanatorium. Driften startet i 1919 med begge foreningene som eiere. Etter 1923 drev Mo Sanitetsforeningen stedet alene helt til 1949.

Norske Kvinners Nasjonalråd

Nord-Odal var en av de bygder i Norge hvor det først ble dannet et kvinneråd, som igjen var med i Norske Kvinners Nasjonalråd fra starten i 1904.

Norske Kvinners Nasjonalråd var en paraplyorganisasjon som omfattet en rekke kvinneorganisasjoner med ulike formål – avholdsforeninger, sanitetsforeninger, sykepleieforeninger, stemmerettsforeninger, ungdomslag og husmorlag. Gina Krog var både stifter og formann.

Foreninger i Nord-Odal og Romerike dannet et lokalråd: Romerike og Odalen Lokalråd. Tilsluttede foreninger i Nord-Odal var Landskvindestemmeretsforeningen, Nordbygdens Sygepleieforening, Sand Ungdomslag, og senere kom Nordre Odalen Sanitetsforening med.

Mathea Trøften var med i nasjonalrådet i begynnelsen, men det største engasjementet i Norske Kvinners Nasjonal i Nord-Odal hadde nok Inger Trøften.

Inger Trøften (1884-1953) var fra Trauten. Hun var livsvarig medlem av nasjonalrådet og støttet organisasjonen i ord og gjerning.

Inger var utdannet ved Statens lærerinneskole i husstell på Stabekk

og virket som husstell-lærerinne i Nord-Odal, både på husstellskolen i Gardvik og på kretsskolene. Hun var med på stiftelsesmøtet for Nordre Odalen Sanitetsforening i 1906 og ble valgt som varamann. Senere ble hun nestformann og formann i 17 år. Da hun sluttet i 1947, hadde hun hatt styreverv i foreningen i 41 år. Hele livet sitt hadde hun brukt i folkehelsens tjeneste – som husstell-lærerinne og sanitetskvinne.

Inger Trøften ble tidlig medlem i Landskvindestemmeretsforeningen.

Verneplikt for kvinner

Landskvindestemmeretsforeningen var opptatt av mange kvinnesaker – også av kvinnelig verneplikt. Louise Riis Bøhn fra Nes som var med i flere kvinnesaksfora, var flere ganger i Nord-Odal og snakket om sin "ønskedrøm": kvinnelig verneplikt. Også Mathea Trøften holdt foredrag om dette temaet. I 1911 var det foredrag om kvinnelig verneplikt på Trudvang, og oppslutningen var stor. Etterpå var det fest hvor blant annet en "kvin-

Inger Trøften.

nesang" ble sunget. Ett av versene lyder slik:

*Kom vær med os og værg Dit Land
og du faar Lod og Del
i Valg paa styresmænd og slikt.
Kom her og røkt Din Verneplik
og kræv saa Retten hel.*

Først ute med prevensjonsveiledning

Som formann for Nordre Odalen Sanitetsforening tok Inger Trøften i 1934 initiativ til å avholde to møter på Trudvang for "å forberede bruken av preventive midler" siden mange kvinner slet seg ut med store barnekull. Dr. Nic Hoel (da gift med Sigurd Hoel) var foredragsholder, og hun og en medbrakt sykepleierske ga gratis opplæring i bruk av preventive midler. Temaet ble også diskutert av de mange fremmøtte, og "det hele foregikk fint og verdig" kan en lese i foreningsprotokollen.

Inger Trøften ble bedt om å fortelle om dette tiltaket på kretsmøtet i Oslo, da Nordre Odalen Sanitetsforening visstnok var den første forening som hadde tatt opp dette temaet. Foreningen ville gjøre noe for å hjelpe "bygdens slitte mødre".

Norges Lærerinneforbund

4. januar 1912 stiftet de kvinnelige lærerne sin egen organisasjon – Norges Lærerinneforbund, med 1166 medlemmer. 47 representanter fra alle kanter av landet var møtt fram til stiftelsesmøtet, og der var også ei lærerinne fra Nord-Odal, Marthea Rovelstad. Anna Rogstad ble formann, et verv hun hadde i åtte år. Marthea Rovelstad ble valgt inn i styret og satt til 1916. Da ble hun avløst av Mathea

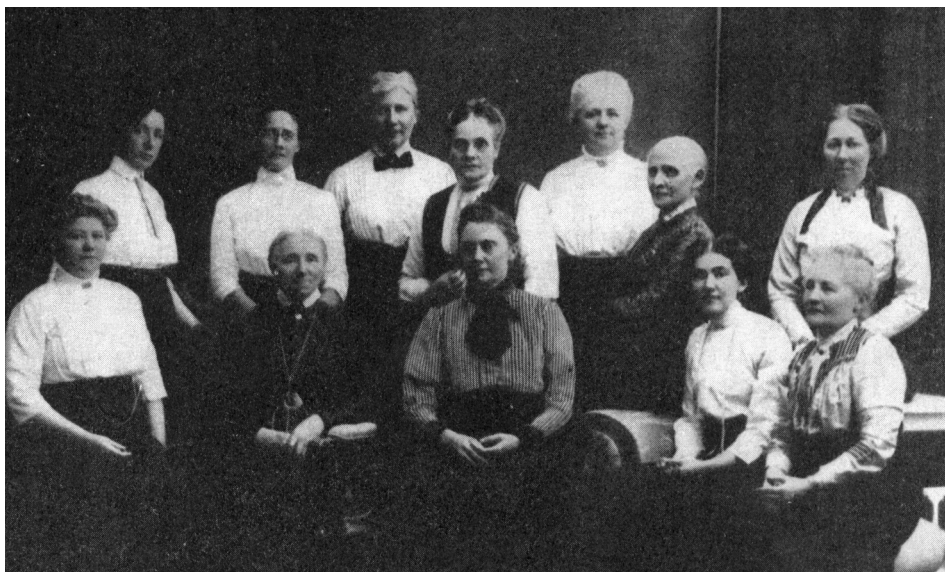
Trøften, som satt i styret til hun gikk av med pensjon i 1922. I boka om Norges Lærerinneforbunds 50 år står følgende om disse to: *"Marthea Rovelstad, Nord-Odal, var også en av landslærerinnenenes representanter i det første styret. Hun ble etterfulgt (1916) av Mathea Trøften fra samme bygd. Begge var særpregede personligheter og kom til å spille en verdifull rolle i organisasjonens arbeid."*

Kongens gull til Mathea Trøften

Mathea Trøften var en "annerledes" lærerinne. Med sin utdanning i høgskolemiljøet var hun opptatt av folkeoppdragelse, det levende ord og praktiske aktiviteter. Skoletiden skulle være "barnelivets fagre dager", og hun var imot tukte- og straffemåter. Mathea talte også særskolebarnas sak.

Hun påvirket skolemiljøene gjennom sitt arbeid i lærerinneforbundet, gjennom foredrag, artikler og gjennom sitt eksempel.

Hun ble tildelt kongens fortjenestmedalje i gull da hun gikk av med pensjon i 1922, innvilget 12. juni. Forslaget kom fra sentrale personer i Nord-Odal, skolestyreformann K. T. Sjøli og skoledirektør O. A. Eftestøl. I begrunnelsen står blant annet: *"Hun har ikke bare gjort sin skolekreds og – endnu videre – sin bygd de største tjenester, men hun har utvilsomt sin overordentlig store del av æren for at den norske folkeskole i dag staar saa høit som den gjør."* Det trekkes fram hennes naturlige klokskap og hennes kunnskaper, samt en lykkelig forening av brennende kjærlighet til skolen og en sjelden pedagogisk evne.

Norges Lærerinneforbunds første styre i 1912. Første rekke f.v.: Ingeborg Eliassen, Thora Halvorsen, Anna Rogstad, Idunna Thygesen, Andrea Egenbaum. Andre rekke f.v.: Hele Ruus, Karen Haug, Tobine Tørresen, Marthea Rovelstad, Bine Duus, Dorothea Schjoldager og Anna Sethne.

Ungdomslag i Sand

I Vardens julenummer 1948 står følgende: *"Sand ungdomslag er ikkje det eldste ungdomslaget i distriktet, men det er likevel Nord-Odal som har dei eldste tradisjonane når det gjeld kjennskap til høgskule og frilynt rørsle."* Faren til Mathea, Tosten Pedersen Trøften, var folkehøgskolevenn og samlet ofte folk, spesielt ungdom, og leste for dem fra blad og bøker. Av og til samlet han de unge til lek og moro. I 1878 øvde noen ungdommer, med blant annet Mathea, inn et skuespill, scener av "En glad gutt" av Bjørnson, som ble fremført på Linner 17. mai året etter.

Det var flere tilsprang til ungdomslag i Nordbygden, Sand. 17. mai 1884 ble det stiftet et samtalelag med et program som et frilynt ungdomslag. (Mathea mente dette laget ble stiftet minst seks år tidligere.) Det hadde 36 medlemmer, derav 14 kvinner. Det var Mathea Trøften og andre som hadde blitt vekket av høgskoletanker, som

Aagot Haagenrud.

bar de første ungdomslaga fram. I Nordbygden var det også før 1880 stiftet en sangforening og et "vennelag".

Da Sand Ungdomslag ble stiftet 30. oktober 1898, en måned før Landskvindestemmeretsforeningen så dagens lys, ble Mathea Trøften også med i styret her. Lærer Olav Hamar var formann fra starten, men da han dro fra bygda, ble Mathea formann, et verv hun hadde i over 10 år. Hun arbeidet iherdig for å få ungdommen med, og i årevis samlet hun ungdom annenhver søndag i skolestua til opplesing eller foredrag.

I Sand Ungdomslag var Mathea og hennes familie med fra starten. Også Lars Anton Hoel og hans familie var trofaste medlemmer.

En annen kvinne som var svært sentral i laget en lang periode, var Anna Møller (senere Sætre) – men det var noen tiår senere.

Mo Ungdomslag

Også i Mo ble det stiftet et ungdomslag omkring 1900, og i 1910 reiste laget et flott ungdomslokale i Gardvik.

Aagot Haagenrud (1875-1952) var formann i laget i en mannsalder, og hun var også med i styret i Mo Sanitetsforening i mange år.

Misjons- og kvinneforeninger

I siste halvdel av 1800-tallet ble det stiftet flere misjons- og kvinneforeninger. Medlemmene var nok ikke "vanlige" kvinnesakskvinner, men de hadde et stort hjerte for misjon og nestekjærlighet. Medlemmene var hovedsakelig kvinner.

Først ut i Nord-Odal var Nordre

Odalen Missionsforening i 1861, så fulgte Flikkerud Kvinneforening i 1874 og Fjeld og Thoner Misjonsforening i 1876.

Flere kvinner med

De mest sentrale kvinnesakskvinnene er omtalt tidligere, men "kretsen" ble stadig større. Det kommer tydelig fram i Landskvindestemmeretsforeningens protokoll utover 1900-tallet. Det var stor begeistring for alle små framskritt i stemmerettsutvidelser. I 1901 kan en lese: *"Det vidunderlige er hendt – det at kvinner virkelig er givet stemmeret i kommunen. Det er en begivenhed, verdensbegivenhed."* De små fremskritt gledet.

Her følger en kort presentasjon av andre kvinner som går igjen i forskjellige "kvinnesammenhenger":

Karen Rovelstad (1852-1922) var sentral i kretsen av kvinnesakskvinner. Hun var søster av Marthea og også lærerinne, ansatt i Knapper fra 1882 og i Rud fra 1886 (til sammen 37 år). Karen var bevegelsehemmet og fikk aldri slik "radius" som de andre kvinnene. Men på Breidablikk som hun bygde som småskole og privatbolig, ble det ofte holdt kvinnesaksmøter, spesielt i regi av Landskvindestemmeretsforeningen. Som lærerinne var hun en "begavelse av de sjeldne". Hun hadde evnen til å trøste, glede og oppleve sine omgivelser.

Kari Sveinungen (1872-1935) var fra Monsstua Haug og gift med lærer og lokalhistoriker Jørund Sveinungen. Hun var aktiv i stemmerettsforeningen, holdt taler og var utsending blant annet til landsmøter. Kari var politisk interessert og var kandidat

Kari Sveinungen.

Aagot Holth Haug.

til herredstyrevalg, og hun ble valgt til lagrettsmann for tre år (1917-19). Kari var med og stiftet Nordre Odalen Sanitetsforening i 1906 og ble varmann i det første styret. Fra 1911 til 1915 var hun nestformann.

Aagot Holth Haug (1871-1961) var gift med Knut E. Haug på Galterud. Hun kom tidlig med i stemmerettsfo-

Maren Kolstad.

Marie Føsker.

eningen og var svært aktiv. Det store møtet i 1906 som førte til stiftelsen av Nordre Odalen Sanitetsforening, ble holdt hos henne på Galterud. Sanitetsforeningen ble hennes hjertebarn i årevis – hun hadde mange verv og var med i foreningen til utpå 1950-tallet. Hun satt som domsmann for perioden 1908-10.

Maren Kolstad (1872-1958), fra Nordre Fjeld i Mo, kjøpte eiendommen Enger omkring 1910 hvor hun drev barnehjem i mange år, til omkring 1930. Hun var "mor" for seks foreldreløse barn til de ble voksne. Hun hadde også en manufakturforretning i samme huset. Maren var med og stiftet Mo Sanitetsforening "Vaarbrudd" i 1911, og hun og Marie Føsker var stort sett formann og kasserer de første tiårene.

Maren Kolstad ble valgt til lagrettsmann i 1916 (for tre år). Hun var en av de kvinnene i Nord-Odal som hadde tid til det meste. I 1910 stiftet hun "Lyngblomsten", en avholdslosje for barn og ungdom, og "Kinamisjonen" i Mo ble stiftet i hennes hjem. Hun var også formann i mange år – benevnt som foreningens "åndelige mor".

Marie Føsker (1869-1955) var fra Nord-Føsker i Sand. Hun var lærerinne ved Garvik skole i 40 år. Hun var medlem av stemmerettsforeningen og ble valgt som domsmann for to perioder, fra 1907 til 1913. Fra 1911 da Mo Sanitetsforening "Vaarbrudd" ble stiftet, var hun kasserer og også formann en periode. Hun og Maren Kolstad hadde de sentrale vervene i foreningen de første tiårene. Marie var formann i sanitetsforeningen i den perioden Syningom ble omgjort til et pleiehjem for tuberkuløse. Dette var et krevende tiltak, ikke minst økonomisk, som de to sanitetsforeningene i bygda var sammen om.

Marie Føsker var også medlem av Landskvindestemmerettsforeningen.

Thea Krogsrud (1856-1940) var fra Skjeppestad og ble gift til Søkornhol. I 1899 ble hun økonom i kommunehuset på Sand, en stilling hun hadde

lenge. Hun var med og stiftet to foreninger på kort tid: Nordbygdens private Sygepleieforening (1899), hvor hun var med i det første styret, og Landskvindestemmeretsforeningen (1898). Hun var medlem av sanitetsforeningen i Sand og hadde også styreverv der.

Milla Hol (1863-1947) fra Saugnes var gardkone på Sør-Ekornhol etter

Thea. Milla ble valgt til varamann for herredstyret i 1913, og møtte en del ganger i den kommende treårsperiode. Hun satt også i vergerådet i 1911 og 1912 og i fattigstyret fra 1917. Hun var med i stemmerettsforeningen, men det var spesielt for sanitetsforeningen i Sand at hun gjorde en stor innsats gjennom flere år.

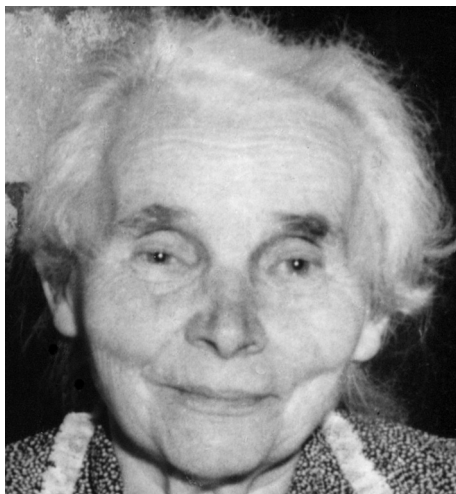
Thea Linner.

Elise Hoel.

Milla Hol.

Margrete Sween.

Familien i Nordstua Trauten. Gorine(Føsker) bak til venstre, til høyre søsteren Marte. Lina er ikke med på bildet. Ragnhild (med gitar) var svært aktiv i sanitetsforeningen i årevis.

Søstrene Trøften – Lina, Marte og Gorine – fra Nordstua Trøften ble tidlig med i Landskvindestemmeretsforeningen. Det var Lina (1872-1948), Marte (1873-1953) og Gorine (1875-1959). Gorine som ble gift til Nord-Føsker, ble den mest aktive av dem. Hun hadde verv i stemmeretsforeningen og var også representant i Norske Kvinders Nasjonalråd. I sanitetsforeningen var hun med i alle år, helt til utpå 1950-tallet. Hun hadde mange verv, både i hovedstyret og i Rud krets.

Elise Hoel (1853-1930) var gift med Lars Anton Hoel og mor til forfatteren Sigurd Hoel. Hun ble med i Landskvindestemmeretsforeningen fra starten. Stiftelsen var på Sagstuen hos hennes kusine Mathea Trøften. Også hennes datter Signy var med i flere år. Stiftelsen av Lokalrådet for

norske kvinner fant sted hos Elise i 1904. Elise var med og stiftet Nordre Odalen Sanitetsforening i 1906 og kom med i det første styret, som ble gjenvalgt i flere år. Hele Hoel-familien var opptatt av den frilynte ungdomsbevegelsen og spesielt Sand Ungdomslag.

Margrete Sween (1879-1959) var fra Sand og gift med dyrlege Olaus Sween. Hun ble i 1903 medlem av stemmeretsforeningen og var med til foreningen ble oppløst. Hun var med og stiftet sanitetsforeningen i Sand og var aktivt med i 50 år.

Thea Linner (1857-1932) var fra Søstua Haug og gift med Theodor Linner. Hun var en av initiativtakerne til at Nordbygdens private Sygepleieforening ble stiftet og satt i styret de første årene. Thea ble også tidlig med i stemmeretsforeningen.

Kilder

Anna Caspari Agerholt: Den norske kvinnebevegelsens historie. Gyldendal Norsk Forlag, 1937.

Norske Kvinners Nasjonalråd 1904-1954. N.K.N., 1957.

Norges Lærerinneforbund 1912-1962. Norges Lærerinneforbund, 1962.

Årbok for Glåmdalen 1941. Austmannalaget, 1941. (Side 30-35)

Årbok for Glåmdalen 1968. Austmannalaget, 1968. (Side 14-36 og side 98-102.)

Nordre Odalens Landskvindestemmeretsforenings to protokoller, 1898-1916.

Papirer ang. tildeling av H. M. kongens fortjemestmedalje i gull til Mathea Trøften 1922, Riksarkivet, Oslo.

Mathea Trøftens etterlatte skrifter (tilhørende Bjørg Trøften)

Nylænde 1 ste juli 1907, Nasjonalbiblioteket, Oslo. (Side 201-202)

Dagbok/erindringer av Magnhild Landheim Bø

Vardens julenummer 1948. (Side 9 og 10.)

Kvinner ved Milepelen, Nord-Odal Sanitetsforening 1906-2006, N.O.S., 2006

Mo Sanitetsforenings protokoller 1911 – ca.1930

Marie Føskers egne notater, tilhørende Mo Sanitetsforening

Kommunalpolitikk i Nord-Odal 1870-1900, hovedoppgave i historie av Bjørn O. Andersen, 1979.

Herredstyreprotokollene fra 1898 til omkring 1920.

Folketellingene fra 1900

Diverse artikler/stoff fra internett

Bursdagslaget som endte tragisk

I mine guttedager på Knapper og i Toner-roa like etter krigen hørte jeg ofte de voksne pratet om det dramatiske slagsmålet som endte med døden i Fjell-sløkken for mange år siden, nærmere bestemt i Toner-roa. For en guttunge som nettopp hadde begynt på skolen, hørtes dette spennende og ikke minst nifst ut – trodde flere ganger at det bare var en oppdiktet historie.

Men nå etter at jeg ble pensjonist, har det etter hvert blitt større interesse for historie og hendelser på godt og vondt i min barndoms bygd. Dette har blant annet ført til at jeg har spurt en del eldre mennesker i Fjell-kretsen angående dette slagsmålet i 1910 med døden til følge, som igjen hadde hørt dette fortalt av sine foreldre. Men en hendelse for snart 100 år siden har godt for å få en noe varierende fremstilling etter som generasjoner vokser opp.

Hva var det som virkelig skjedde? Nysgjerrigheten førte til at jeg tok kontakt med Riksarkivet i Oslo for å høre om rettsdokumentene i saken fortsatt var tilgjengelige – og det var de. Etter at hendelsen nå var så foreldet, fikk jeg tilgang til disse.

Ut fra dokumentene skal jeg forsøke

å gjenfortelle hva som egentlig skjedde denne sensommer-kvelden i Tonerroa i 1910.

En drøy halvtimes gange nordover skogen fra Nordre Fjell (Kolstad) lå den gamle boplassen Nedre Nybråten.

Her ble Karsten Mariussen Nybraaten født 8. februar 1891. Hans mor var Elise Nybraaten, mens faren var ukjent. Karsten vokste opp her på husmannsplassen sammen med sin mor og hennes ni søsken.

Som 19-åring i 1910, nærmere bestemt lørdag 24. september deltok han i et fødselsdags-selskap hos Kristoffer Smestad i Fjellsløkken hvor flere andre i grenda også var bedt. Her var det dans, lek – og kortspill blant gutta, dessuten ble det konsumert en del alkohol. Etter en stund oppsto det uoverenstemmelser og slosskamp mellom Karsten Nybråten og husverten Kristoffer Smestad. Men noen av de andre tilstedeværende gikk i mellom og fikk avverget en videre slosskamp. En av disse var 19-årige Hjalmar Smedholen, som tidligere hadde vært i klammeri med Karsten under en dansetilstelning. Her hadde det oppstått krangel etter at Hjalmar hadde danset med Ada Smestad som var forlovet med Karsten – med andre ord et sjalusidrama som endte med at Karsten sparket og slo Hjalmar, slik at han fikk blødninger og sår i ansiktet. Denne hendelsen foregikk tidligere på sommeren.

På en eller annen måte oppsto det nå en ny kranjel mellom Karsten og Hjalmar ute på tunet i Fjellsløkken, og denne gangen endte det tragisk. Under basketaket ble Karsten tildelt et slag i hodet med en såkalt kugle (stein med reim) av Hjalmar og deretter et knivstikk i ryggen. I tiden som fulgte etter slagsmålet i Fjellsløkken, ble Karsten liggende hos Ada på Nedre Smestad dødlig såret, og doktor Ansteensen var jevnlig på besøk for å rense knivstikket som hadde trengt inn i lungene. Noen uker etter slagsmålet døde Karsten på Smestad, nærmere bestemt 3. november. Hjalmar ble arrestert og brakt til Kongsvinger Hjelpefengsel.

Vitner ble innkalt

Den etterfølgende vitneavhørelsen i saken med bl.a. sorenskriveren i Vinger og Odal til stede, ble holdt på Smestad, og i følge rettsdokumentene ble følgende vitner innkalt:

Engebret Pedersen Nybraaten, 34 aar gl. tjenstegutt på Haug og Mellom-Fjeld (onkel til tiltalte).

Harald Andersen Netterud, 22 aar gl. skogsarbeider (søskenbarn til tiltalte).

Toralf Kareliussen Fjeldshagen, 18 aar gl. arbeider.

Kaare Olsen Smestad, 16 aar gl. arbeider.

Sigurd Hjalmar Haug, 27 aar gl. jordbruker.

Ivar Haug, 30 aar gl. jordbruker.

Adolf Njust, 43 aar gl. gardbruker

Kristoffer Hansen Smestad, 33 aar gl. skogsarbeider.

Oskar Olsen Smestad, 19 aar gl. arbeider.

Harald Olsen Smedholen. 17 aar gl. (bror av tiltalte)

Sakkyndig var Toralv Emil Staff Ansteensen, 42 aar gl. læge og Otto Aamodt, 70 aar gl. distriktlæge fra Kongsvinger.

I denne vesle tømmerstua i Nedre Nybråten vokste Karsten Nybråten opp sammen med sin mor Elise og hennes søsken for vel 100 år siden. I dag er det bare tuftene igjen som viser hvor stua sto. Bildet er utlånt av Ola Kolstad.

Ada Smestad var også innkalt som vitne, men som det står i dokumentene: *Hun var saa syg at en avhørelse ikke ville være tilraadelig.* Sykdommen hennes var nok trolig en reaksjon fra hendelsen.

Obduksjonen

I den offentlige dødsattesten til den avdøde står det følgende beskrevet: *Ungkarl Karsten Mariussen Nybraaten, født 8/2 1891, døde paa Smestad. Har været forsørget af Fattigvesenet. Efterlater sig intet. Hjertelammelse paa grund af legemsbeskadigelse iflg. dr. Ansteensen. Indtruffet (døde) 3. november 1910. Dødsandmeldelse 4. november ved Ole Edv. Haug.*

Karsten ble obdusert på Smestad av dr. Otto Aamodt og dr. Ansteensen,

og ifølge regning fra disse legene står det følgende: *Skyds- og diætgodtgjørelse for reise i hensig at foreta obduktion, stor kr. 18,92. Salær for selve obduktionen stor kr. 20,80.*

Dr. Anstensen hadde i tillegg en legeregning for alle besøk hos Karsten mens han lå dødelig såret på Smestad.

I følgende nota til politimesteren står det: *Skyss og kostgjørelse ved besøg stor kr.27,60.*

Skyldig eller uskyldig?

Lagmannsretten ble holdt i Kristiania den 8. november 1910. Her fikk Hjalmar Smedholen anledning til å gi sin forklaring sammen med sin oppnevnte forsvarer som var advokat H.A. Knutzon. Her benekter tiltalte at han brukte kniv, men derimot erkjen-

Det var her i gamlehuset i Fjellsløkken slosskampen mellom Hjalmar Smedholen og Karsten Nybråten begynte, og som endte tragisk her ute på gårdstunet. Den gamle stua ble revet i 1951 da nytt hus sto ferdig til innflytting. I dag er det Gunnar Bryni som eier Fjellløyken, som også har utlånt bildet.

ner han å ha brukt en kugle som han slo i hodet på Karsten Nybraaten for å forsvare seg.

Men etter vitneutsagt og lagmannsrettens vurdering ble ikke Hjalmar Smedholens forklaring trodd.

Dommen

I følge domsutskriftet fra lagmannsretten, holdt 8. november 1910 for Akershus/Oslo lagsogn ble det avsagt følgende dom:

Ole Hjalmar Olsen Smedholen f. 16. januar 1891 paa Smedholen i Fjeld krets, tiltales ved statsadvokatens beslutning for at ha skadet en anden paa legeme eller helbred og forsættlig med kniv eller andet

særlig farlig redskap at ha bevirket eller medvirket til en anden tilføiedes betydelig skade ved den 24 september 1910 i Kristoffer Hansen Smestads bolig paa Fjeldsløkken i Nordre Odalen at tilføie Karsten Mariussen Nybraaten et slag med en kugle, eller sten knyttet til en rem i hodet saa blodet randt, og et knivstikk i ryggen som medførte livsfarlig sygdom og død.

Ved lagrettens kjendelse som retten legger til grund, er tiltalte erklæret skyldig etter straffelovens bestemmelse.

Der bemerkes at tiltalte er en ung mand – endnu ikke 20 aar – og at han ikke fra før av har været kjendt som nogen slagsbror eller voldsom mand – snarere det mot-

Dette er det eneste bilde som vistnok finnes av Karsten Nybråten. Han står som nummer fire fra venstre på dette gruppebilde av tjenestefolk på Mellom-Fjeld i 1908, to år før han ble drept. Han var med i gardsarbeide her når det var behov for det. Bildet er utlånt av Goro Haug Thesen.

satte. Derimot kan ikke det samme siges om fornærmede, som ogsaa ved tidligere anledning at ha været ganske brutal overfor tiltalte, idet han skal ha sparket han under dansen og skjøvet han ut av lokalet. Men der var intet forefaldt mellem fornærmede og tiltalte i den siste tiden før overfaldet. Derimot var overfaldet i sig selv yderst voldsomt idet tiltalte først benyttet den sten eller kugle i rem, som han hadde forberedt som vaaben og dernest kniven. Denne sidste maa efter de sakkyndigs uttalelser ha været ført

med meget kraft idet den efter ha gaaet gjennom klærne og trængte like ned i lungesekken.

Tiltalte dømmes for forbrytelse mot straffelovens bestemmelser til fængelse i to og et halvt aar. I erstatning til statskassen maa han betale ti kroner.

Dommen oplæstes for tiltalte, og tiltalte erklærte at han vedtog dommen.

Hjalmar Smedholen hadde fra han ble arrestert sittet på Kongsvinger Hjelpéfengsel, men ble etter dommen overført til Kristiania Kretsfengsel der

Hjalmar Smedholen avbildet mens han satt i Kristiania Kretsfengsel. Bildet er utlånt fra Riksarkivet i Oslo.

han sonet sin dom på to og et halv år, men ble sluppet fri etter to år for sin plettfrø oppførsel i soningstiden.

I ettertid har det versert rykter om at det var en annen som sto for det dødelige knivsticket under slagsmålet i Fjellsløkken. Tiltalte benektet jo knivsticket i sin forklaring, men vitner og retten hadde en annen oppfatning av det som skjedde. Tiltalte vedtok til slutt dommen, så en må gå ut fra at det såkalte dødssticket var utført av tiltalte.

Fengselstraff på to og et halvt år kan synes å være en mild straff for et mord, men retten la til grunn at det var i selvforsvar handlingen ble utført. Etter at Hjalmar Smedholen kom tilbake til bygda, ble han gift, stiftet familie og levde et normalt og harmonisk liv til han døde i 1961, 70 år gammel.

Atter Kniven paafærde.

Under et Geburtsdagslag i Nordre Odalen for et Par Uger siden opstod der Slagsmaal mellem nogle af Gæsterne. Herunder blev en Gut saa ilde tilredt med Slag og Knivstik, at han maatte under Lægebehandling, og det er endnu ikke paa det rene om han staar det over.

Som sigtet for at ha tilføjet Guttens de særlige Saar er indfat i Kongsvinger Distriktsfængsel en Gut fra Mo i Nordre Odalen, mod hvem der nu paagaar retslige Undersøgelser.

Det lader til, at det endnu er paatræbet, som det var før i Tiden, at Kvinderne tog Sigtkjorterne til sine Mænd med, naar de gik til Gilde.

Hendelsen fikk ikke det store mediaoppslaget, men her er en faksimile fra Kongsvinger Arbeiderblad, slik den journalistisk ble beskrevet etter hendelsen i 1910.

September-tanker frå butråppa på Trautskogen

I en svak dur lagar et fly langt søi ei hvit stripe over åsryggen, – som et arr som står ei stønn over buskete bryn. Stille, klar luft med låg sol gjennom det gistne lauv-verket i tuntreet, den gamle asken.

Et drag av høst smyger sæ inn, og du tær dæ i å sitta og nynne på ei vise frå en sammarskvæll her på butråppa. Det var juli og ei hælji i rotlausvikua: På dagen var det gammaldags sløttønn med gode venner i "slipsteinsvals" og ljasløtt med pannrusk og missmørdreke. Og om kvæl'n kom innpå 100 stikkjer og satt på nisl'i grabakke ved heihenga under det store asketreet og opplevde kulturkvæll i toner og ord.

Nå er det stille, mæn gode minner og ei vise henger att; som ei seinhøst-tone om ei sammarsgle'e du kan nynne på nå, og sea hvis kvæl'n blir lang.

Rotlausvikua: Den vikua på sammar'n da rota på ugrasplanter løsner, og du kan dra planten opp med rota.

Fra rotlausvikua i juli 2007.

Rotlausvikua

Tekst: Hans Ludvig Fredheim
Musikk: Ronald Andersen

The musical score is written in 3/4 time with a key signature of two flats (B-flat and E-flat). It consists of four staves of music. The lyrics are written below the notes. Chord symbols are placed above the notes: Eb, Bb, Eb, Ab, Eb, F7, Bb, Ab, Bb, Eb, Cm, Ab, Eb, Bb, Eb.

Å rot - laus - vi - ku litt ut i ju - li når
hjer - tet skjæl - ver og gra - set væks. Ei
gull - ku vin - gæl i sa - mars - da - gen i -
mil - lom ball - blom og hun - de - kjæks.

Å rotlausviku litt ut i juli
når hjertet skjælver og graset væks.
Ei gullku vingæl i samarsdagen
imillom ballblom og hundekjæks.

Så rart å kjenne at rota løsner
når homla suser tæll langt på kvæll.
Mæn gott å kjenne ho finner fæste
og væta håppas en hører tæll.

Og lange da'ar med lyse kvæller
i rotlausviku med hatt på snei.
Den følger dæ gjennom heile livet,
- å rotlausviku: førgløm - meg - ei.

Så le oss syngje om sammarsgleada,
ei rotlausviku er verdt en sang.
Så kan vi sitta og nynne sea
ei seinhøst-tone hvis kvæl'n blir lang.

Butikker i Gardvik gjennom tidene

Det første stedet i Gardvik (Garvik skolekrets) som man kjenner til at det ble drevet varehandel, er på Østmoen. Garden lå – og ligger – sentralt til i kretsen, så det var naturlig at noen ville prøve seg som handelsmann her.

I 1874 kjøpte Hans Christoffersen Tannes (f. 1818) Østre Østmoen; det vil si husa, jorda og litt skog. Dette var det som var igjen av garden, for året før (1873), var nesten all skogen skilt ifra og solgt. Østre Østmoen fikk fra 1886 b.nr. 5. Hans Tannes var en av bygdas gründere og spekulanter, og han startet landhandel på Østmoen straks etter kjøpet, iallfall var handelen i gang i 1875. Hans Tannes sjøl bodde aldri på Østmoen. Han hadde handelsfullmektig til å drive butikken for seg. Det var Gulbrand Julsrud fra Innstun Julsrud i Eidsvoll (f. 1850) som var betrodd den jobben. Handelsbetjent var Peder Andersen (P. A.) Nordli fra Østre Nordlimoen i Knapper (f. 1850). Hans Tannes solgte Østmoen alt i 1878. Men landhandelen fortsatte, for kjøperen var nettopp Gulbrand Julsrud. Han holdt handelen i gang til 1885. Da solgte han Østmoen og flyttet til Kristiania, visstnok med ei "mellomlanding" på Skarnes.

Snippen

I 1875 hadde Nordre Odalen Sparefo-

rening (forløperen til Nordre Odalen Sparebank) kjøpt en bit grunn av b.nr. 1 et par hundre meter øst for husa på Østre Østmoen. Parten fikk et navn som trolig var gammelt alt på denne tida, men som viste seg å bli slitesterkt, nemlig "Snippen". Navnet lever den dag i dag.

I 1882 bygde Spareforeningen foretningsbygg på tomta si, og året etter startet den handelsvirksomhet der. Bestyrer var Ole O. Ruud fra Arstua Dagfinrud i Sand (f. 1847). Handelsbetjent var Hakon Reinhart Sjønnesen Rønning fra Rønning i Austvatn (f. 1860). Det er ukjent hvem som besatte stillingen etter ham. Spareforeningen handlet på "Snippen" til 1895.

Før Spareforeningen bygde eget lokale, hadde den drevet handel i leide lokaler, og fullmektig var da Theodor Olaf Berg fra Skinnarbøl i Vinger (f. 1847).

Dette året ble "Snippen" m. m. kjøpt av Julius Nyhus fra Nyhus i Knapper (f. 1863). Han var en driftig kar som fikk sving på sakene. Han drev først og fremst landhandleri, men fikk snart i gang også bakeri. Man kjenner til at Bernhard Sandberg fra Furnes (f. 1871) var her ei stund før han ble baker i Austvatn. Etterpå var Einar Johnsen fra Drammen her, uvisst hvor lenge. Ellers var Julius Nyhus en av fire lottseiere i M/S Storsjø, rutebåten som ble kjøpt i Drammen og satt i drift som kombinert vare- og pas-

sasjerbåt mellom Mo, Austvatn, Sand og Skarnes i 1905. Kanskje var Nyhus sjølve initiativtakeren til prosjektet? Han holdt jo til like ved brygga i Mo.

Mens Julius Nyhus, i bygda bare kalt "Nihus"n, var på "Snippen", var det to store branner der. Den første vet en lite om, men den var visstnok i 1920. Da ble ikke alt ødelagt. Verre gikk det i 1922, for da strøk så godt som alt på "Snippen" med.

Året etter den siste brannen, i 1923, solgte Julius Nyhus alt han åtte på Østmoen, "Snippen" innebefattet, til brødrene Einar (f. 1880) og Sverre (f. 1893) Ruud, sønner av Ole O. Ruud (bestyrer for handelsvirksomheten til Spareforeningen). Julius Nyhus forlot bygda og dro til Kristiania. De to brødrene gjenoppbygde "Snippen"

og stiftet firmaet "Brødrene Ruud" fra 1924.

Mellom brannen(e) og gjenoppbygginga foregikk handelen i et hus øst for vegen, litt nord for branntomta. Dette huset tilhørte Østmolykkja. Brødrene Ruud handlet på "Snippen" i mange år. Firmanavnet ble etter hvert et begrep blant folk. Det ble drevet gammeldags landhandleri med vidtfavnende vareutvalg, fra sytråd og strikk til jern, sement og gjødsel.

I 1946 solgte Sverre Ruud sin andel i firmaet, og i 1954 Einar sin, til Einars svigersønn, Olav Finsrud fra Finsrud i Struterudsgrenda (f. 1911). Han fortsatte i samme spor som forgjengerne, bare med en liten tilføyelse i firmanavnet – "Br. Ruuds eftf."

Olav Finsrud drev firmaet i mange

«Snippen» i 2007.

år. Kanskje drev han med bygningsartikler og grovere ting i større stil enn det forgjengerne hadde gjort. Han drev også andre butikker i nærområdet i kortere perioder: Butikken til Georg Dammen, Voll ved Rudsdammen, fra 1957 til 1962, og butikken etter Hans Haug i Fjell fra ca. 1958 til 1960. Han satte opp en liten filial ved Garvik-Kvernstua visstnok i 1954. Den fikk straks navnet "Sputnik'n" av bygdefolket. Dette var jo i begynnelsen av romfartstida. En av de ansatte på "Snippen", Per Nybakk fra Sand, bestyrte "Sputnik'n". Trolig ble den nedlagt kort etter 1970. Etterpå brukte Norsk Folkehjelp det vesle huset som en slags base ei tid. Huset sto på leid grunn (av Garvik), og etter at Norsk Folkehjelp flyttet derifra, ble kåken flyttet hel til Skytterhuset i Austvatn der MC-klubben holder til.

I 1971 skilte Olav Finsrud ifra bygningsartikkeldelen under navnet "Odal Byggsenter". Denne virksomheten ble flyttet til Norum vest for Mo kirke. Sønnen Åge Finsrud sto for denne avdelingen. Norum var butikk-lokalene som Edon Nordgård hadde satt opp tidlig på 1950-tallet, og hvor han hadde drevet "Mo Manufaktur & Isenkram" en del år. Dette hadde Olav Finsrud kjøpt i 1971.

Olav Finsrud og kona Thea, som fra 1954 hadde bodd på Hoxmo øst for den gamle Mo-brua, flyttet nå hit til Norum og bosatte seg i leiligheten i 2. etasje. I østenden av huset på Norum var tilbygd en del i en etasje hvor Odal Sparebank hadde sin Gardvik-avdeling i mange år. I vestenden holdt postkontoret til i et lite kryppinn.

"Odal Byggsenter" ble i 1979 igjen

innlemmet i firmaet "Br. Ruuds efft.". Samme året ble nybygget – det som seinere ble til Mo-senteret – oppført øst for riksvegen, ca. ett hundre meter nord for "Snippen", omtrent der hvor Østmolykkja hadde vært, bare nærmere vegen. Nå flyttet banken sin avdeling til nye lokaler i Mo-senteret. Noe seinere fikk postkontoret også plass i nytt bygg her. Etter brannen på Norum i 1981 hadde posten fristet tilværelsen i ei brakke. Norum gikk opp i flammer på rekordtid i kraftig sørvestvind og på høglys dag.

Mo-senteret

"Snippen" var nå blitt overflødig som butikk, og noe seinere ble huset helrenoverert og omgjort til fire boligenheter for utleie. Åge Finsrud handlet ei stund med KØFF som tung medaktør. KØFF var et kjøpmannseid grossistforetagende med base i Løten. Dette ble om litt oppkjøpt av det som heter Norgesgruppen. Åge Finsrud gled ut av bildet, og Jan Erik Storbråten fra Vestre Storbråten i Austvatn (f. 1942) kom inn som bestyrer.

Butikken hette fra nå av Mo-senteret. Jan Erik Storbråten kjøpte seg etter hvert inn i bygget og satt som eier av det hele. Norgesgruppen eier varebeholdningen og står for driften.

I slutten av 1980-åra ble et annet forretningsbygg reist av Jan Erik Storbråten noen meter nord for sjølve Mo-senteret. Her har det vært flere slags virksomheter. Ei stund var det bibliotekfilial her, trykkeri og kro/kafé. Posten holdt til her fram til butikkene overtok postansvaret. Nå huser bygget frisersalong og blomsterforretning.

Etter at Jan Erik Storbråten døde i

2005, har en av de langvarig ansatte bestyrt Mo-senteret. Det er Rolf Ekornhol fra Sand (f. 1955).

På sjølve garden Østre Østmoen var det skysstasjon fra 1892 til 1918. Det var Ole O. Ruud som startet og drev den. Telefonsentralen holdt også til her fra da det kom telefoner til bygda og fram til automatiseringen var fullført i begynnelsen av 1970-åra. Først var det Anna Ruud – Einars og Sverres søster – som styrte med sentralen. Etter henne ble det Einars datter Karen og hennes

mann Stener Bjørnstad som overtok. Mens "Nihus'n" (Julius Nyhus) var handelsmann på "Snippen", ble det, som før nevnt, også drevet bakeri på Østmoen. Men etter at Julius Nyhus dro fra bygda, ble det en lang periode uten bakerivirksomhet her.

Først i 1956 kom det i gang et nytt bakeri. Dette ble lagt øst for riksveg 209, nesten rett overfor der "Snippen-butikken" holdt til. Tomta ble skylddelt i 1955, og kjøper var Odd Horndalen fra Hernes i Elverum. Han kom til

Forretningsbyggene i Mo sentrum i 2007.

baker Anker Jacobsen i Knapper som hjelpebaker og var der ei stund. Men så ville han prøve seg som sjølstendig og bygde bakeri på Østmoen. Stedet fikk navnet Bjørkheim. Horndalens bakerivirksomhet ble kortvarig, bare tre-fire måneder. Han flyttet til Oslo og bosatte seg der.

Bakeriet ble i 1957 kjøpt av Trygve Akre fra Rendalen. Han kom i gang fra 1. april 1957, og siden har igjen vært bakeri på Østmoen. Men dette har hele tida vært sjølstendig, uten eierskap og styring av butikkeierne på "Snippen", slik som da Nyhus var eier.

Det har til tider vært mange ansatte i bakerivirksomheten til Akre, men nå (2007) driver kona Ellen bedriften alene.

Søstua Rud (Haugerud)

Søskena Paula og Julius Ruud (f. 1885 og 1890 i Iowa, USA) solgte i 1921 til Ole O. Køien fra Knapper det som var igjen av Søstua Rud etter diverse frasalg mellom 1896 og 1921. Ole Køien skilte fra husa og noen få mål og solgte det til Jacob Skjeppestad. Stedet fikk navnet Haugerud (b.nr. 48). Jorda beholdt Ole Køien sjøl, dette ble til Negård (b.nr. 6).

Jacob Skjeppestad (f.1890) var fra Arstua (eller Erik-Nordstua) Skjeppestad i Sand. Han bygde om huset noe etter at han kjøpte i 1922, og så startet han landhandleri. Men ombyggingen ble for kostbar for Jacob. Alt i 1923 måtte Arnt Berg i Søstua Nordre Berg overta, mens Jacob handlet videre i leide lokaler.

Trolig gikk det fortsatt trått med handelen, for i slutten av 1920-åra

(1928) måtte han gi opp. Han flyttet til Skarnes og begynte kafé, seinere også butikk.

Hit til Rud kom det nye handelsmenn ca. 1928. Det var Per P. Engen (f. 1897) og Harald O. Bergstuen (f. 1895), begge fra Knapper. (Per P. hadde noen år før vært med og stiftet Mo Samvirkelag.) Disse to var svogere og ville prøve seg som handelsfolk sammen. De holdt det gående opp gjennom 1930-åra, men i 1936 døde Haralds onkel Lars Hansen Bergstuen (L. H.), og hans butikk ble ledig. Harald overtok i Bergstuen og handlet der til sin død i 1954.

Her på Rud fortsatte Per P., eller P. P. som han oftest ble kalt, alene fram til 1942. Da var det slutt med landhandelen på Rud. Butikken het aldri noe annet enn "Rud" eller "butikken på Rud".

Ole Rudsjordet fra Rudsjordet av Nordstua Rud (f. 1901) hadde bodd med familien i leilighetsdelen på Haugerud fra ca. 1932. I 1940 fikk han skjøte på stedet av Arnt Bergs dødsbo. Alt i 1919 hadde Ole Rudsjordet tatt et kurs i elektrofaget. Han ble ansatt i Nord-Odal kommunale lysverk og var med på installering etter at det ble strøm til de som ville ha det. Det ser ut som at Ole Rudsjordet kom i gang som sjølstendig installatør fra 1926. Han bodde da på Rudsjordet, der han var ifra. Han giftet seg i 1931 og flyttet til Haugerud året etter.

Ole Rudsjordet drev sin autoriserte elektrovirksomhet på Haugerud helt til 1973. Etter hvert med ansatte og også lærlinger. Sønnen Oddbjørn (f. 1937) overtok da faren sluttet, og han fortsatte i samme spor, men med noe utvidelse. I 2004 ble firmaet – som til

da hadde vært helprivat – aksjeselskap under navnet "Rudsjordet Elektro A/S". Dattera Anne har det administrative ansvaret, mens Oddbjørn fortsetter som teknisk og faglig leder.

Ole Rudsjordet og Oddbjørn har begge i tillegg til installasjon, som hele tida har vært hovedoppgave, handlet med hvitevarer og andre elektroprodukter, og det nye aksjeselskapet fortsetter likedan. Bedriften lever fortsatt i beste velgående.

Voll

I 1946 bygde Georg Dammen (f. 1915) nytt hus på sitt hjemsted, Voll av Rudsdammen. Han bygde i to etasjer, med leilighet i 2. etasje og butikklokaler i 1. etasje. Dette stedet ligger omkring 300 meter sør for Søstua Rud. Georg Dammen kom i gang med landhandleri i 1947, men det ble ikke lenge han holdt på. Midt på 1950-tallet ga han opp og fikk seg annet levebrød. Butikken ble leid ut til andre handelsfolk etterpå. I 1955 kom Einar Evensen fra Bruvoll hit. Her handlet han til sin død i 1957. Fra sommeren 1957 var det Olav Finsrud på "Snippen" som drev denne butikken. Han holdt på til 1962. Fra 1962 til 1976 drev Gunnar Akre (f. 1928) landhandel her. Han var fra Rendalen. Etter han var det definitivt slutt med varehandelen på Voll. Huset ble siden solgt til boligformål.

Mo Manufaktur & Isenkram

Like vest for Mo kirke kjøpte Edon Nordgård fra Knapper (f. 1901) ei tomt på vel seks mål av Myrvoll tidlig i 1950-årene. Stedet fikk navnet Norum. Her bygde Edon forretningsbygg med leilighet i 2. etasje. Forretningsvir-

somhet kom han i gang med først noen år seinere, visstnok etter 1955. Han handlet med manufakturvarer og småvarer av jern og andre metaller, samt en del annet. Firmaet fikk navnet "Mo Manufaktur & Isenkram". Noen særlig lang forretningsstid fikk ikke dette firmaet. Omkring 1970 var det slutt. Året etter (1971) kjøpte Olav Finsrud stedet og tok det i bruk som bygningsartikkelbutikk. (Se ellers om "Br. Ruuds efft.") De holdt på til 1979.

I april 1981 gikk huset opp i flammer, og tomta lå ubrukt til 1991. Da kjøpte Nord-Odal kommune den som tillegg til kirkegården.

Garvikbråten

Nettopp der hvor vegen til Kjølen og Høymyrbakken tar av fra vegen til Bekkegrenda, ligger småbruket Garvikbråten. Ole Hansen Bråten (f.1835) eide stedet som lå litt på begge sider av vegen. Ole Hansen drev landhandleri her i noen år, trolig på slutten av 1800-tallet. Kanskje også litt inn på 1900-tallet. Dette med tida er det ingen i dag som kan si noe sikkert om, men lang forretningsstid var det ikke. Det var Ole Hansen sjøl som sto for handelen.

Åmot

Dette stedet ble bygd 1909-10, og så godt som fra starten, ble det handlet her. Butikklokaler var gjort i stand i sørenden av huset. Stedet ligger et par hundre meter nord for Mo kirke, på den smale jordstripa mellom Juråa og vegen (Mohagavegen).

Nils Nilsen Østmobekken (f. 1861) fra Nordbekken, kalt Nilsrud, bygde Åmot. Han arbeidet på Østmoen

mye av sitt liv, blant annet var han skyssgutt der for Ole O. Ruud som drev skysstasjonen. Da Nils bygde Åmot og ble kvitt husmannsåket i Østmobekken, prøvde han seg med mulighet for overnatting. Men den virksomheten ble av kort varighet.

Den som drev landhandleri på Åmot, var Edvard Julius Edvardsen fra Oppi under Holt i Sand (f. 1871). Men også butikkdrifta på Åmot ble av kort varighet. Edvard Julius døde alt i 1913. Han var gift med Anne Sørensdatter Brustad, og trolig bodde de på Brustad mens han var handelsmann. En noe spesiell gangbru over Juråa ble bygd for å lette adkomsten til butikken for folk fra østsida av åa. Brua var ei såkalt "huskebru", hvor det bærende element var vaiere. Disse vaierne var hjemmelaget av hesjetråd.

Enger

Like på sørsida av "Snippen" på Østmoen heter det Enger. Huset som står der nå, er av nyere dato, bygd etter krigen slutt (1945). En utenbygdskar, Asbjørn Westby, bygde huset.

Før Westby kom hit sto, det et eldre tømmerhus her. Det var i halvannen etasje, bygd med såkalt "korsrøste", dvs. at det var karnapp på begge sider rett mot hverandre. Huset var panelt både utpå og inni. Hvem som bygde huset, er noe uklart. Men Maren Gunnele Kolstad kjøpte stedet i 1913. Kanskje var det Maren sjøl som hadde fått satt det opp?

Maren Kolstad var fra Setskog i Akershus og søster til Peder H. Kolstad på Nordre Fjell. Hun var født i 1872 og ugift. Hun drev forretning her i mange år. Varesortimentet var

trikotasje, stoffer, band, hekker, knapper og annet småtteri. Ved siden av handlinga drev Maren også barnehjem.

Maren Kolstad solgte Enger i 1932 til Marie Føsker som var lærerinne på Garvik skole ("Måsasku'rn"). Men Maren fortsatte sin virksomhet her i noen år til likevel. Omkring 1937 regnet hun seg som pensjonist, og nå ble all virksomhet på Enger nedlagt. Maren flyttet til brorsønnen Hemming P. Kolstad på Nordre Fjell, og Marie Føsker flyttet til Nedre Føskerbråten i Sand. Enger ble solgt til Asbjørn Westby, men det var først etter krigen. Birger Mangnes fra Knapper tok ned huset og satte det opp igjen på tomt av Mangnes slik det hadde vært. Og Asbjørn Westby bygde nytt hus her.

Dammen Sport & Jernvare

Denne butikken kom i drift tidlig på 1950-tallet. Ole J. Dammen (f. 1904) startet butikk her, som kom til å fungere bare til 1955. Tormod Bekken (Åbråten) var ekspeditør.

Ole J. Dammen hadde gått i smedlære hos Sofus Kristiansen som drev smie på Østmoen like nord for Østmolykkja. Ole var fra Sø-Dammen som ligger på østsida av Trøa, men faren hadde kjøpt Åsheim av Garvik vest for åa. Her bygde Ole smie omkring 1927 og litt seinere verksted for snekkerarbeid, samt enda et verksted. Ole var en nevenyttig kar. Han sto sjelden fast i noe som helst av praktisk håndverk. I tillegg var han lun og snill og hjelpsom, og ble derfor godt likt av alle.

Han hadde flere ansatte både i smia og på verkstedet. Han utførte all slag smedarbeid og trearbeid –

så som hesteredskaper av mange slag, sparkstøttinger og hjul av tre med jernbeslag. En tid monterte han også tråsykler. Det var med deler fra Jonas Øglænd som basis, men med sitt eget emblem på rammebrøstet. Der sto det "ODAL-sykkelen". Elles var Ole også hovslager. Folk gikk til ham med alt mulig for å få tingene reparert, så som briller, klokker – alt tenkelig og utenkelig. Det var aldri nei i Oles munn, og reparert ble det.

Ole var også rørlegger. Butikklokalet ble rigget i stand i den midtre delen av det langsmale huset. Her var det sports- og jernvareforretning ei kort stund. Men så tok det hele brått slutt. Ole Dammen stengte alt og dro til hovedstaden og begynte som vaktmester i tre store boligblokker på Tonsenhagen. Det langsmale huset med smie, snekkerrom og butikk står ennå, nå innhyllt og bortgjømt i krattskog.

Her drev Ole J. Dammen sport- og jernvareforretning på 1950-tallet.

Elgkalvens julekveld

Novellen ble skrevet på 1930-tallet og sto i "Glåmdalen" julen 1945. Hauk Aabel leste den i barnetimen en gang før krigen.

Songkjølen lå drivende hvit av nysnø og skein i vinterdagen. Med majestetisk ro lå den der og skuet utover bygd og hei, som den hadde ligget i århundrer. Småkoller huket seg i underdanighet rundt den i drøm om å bli den mektige lik, men så kuet de lengselen i sin egen barm og lå der som før med snødrysset kronglefuru ned over sine sider. Men langt, langt der syd gikk sola ned bak varden og et kaldt gufs strøk over vidden der dagen hullet mot julekvelden.

Lys etter lys tentes der nede i dalen i heimene rundt Storsjøen, og fra Sand og Mo kirke i Nord-Odal blinket det fra tårnet, hvor ringeren satt på plass i ferd med å kime høytiden inn. Kime julegleden inn i bløte og mottakelige sinn, kime den ut over all dalen, over frossen sjø, over hei og li, inn i hver bortgjemt krok skulle den nå med sin uendelige og salige betatthet. Det var en stor gjerning han utførte, mannen i tårnet – og han var sjøl betatt av julefryd og lot den strømme over i klokkene, så hans kiming ble noe mer enn en plikt, det ble en forkynnelse i den.

Men høgt der oppe i skogen vestover fra Songkjølen innover ødemarken, hvor Rabsetra lå nedsnødd i stillheten,

går et enslig far etter en ung elg. Den har gått stille rundt setrene der oppe og ruslet noen dager nå, og dens lange, fine bein er satt trygt ned i nysnøen, for intet har forstyrret den. En hare har bykset over setervangen, og vest mot Kanka har en rev sitt hi, men det er venner, og den har intet å frykte fra den kant. Menneskene som bor langt nede i dalen, og som bare kommer opp i ødemarken av og til med borse eller øks, og da enten til rov eller hogst, har den en usigelig skrekk for. Men nå er menneskene borte fra ødemarken – de er dratt ned til sine heimer, hvor det er lunt og godt med lys og glede og julefest og overflod av mat og drikke, og setermarken ligger øde og forladt.

Men som den korte vinterdagen mørkner mot julekvelden, står ungelgen i vesthellingen av Songkjølen og risper bark av ei furu, det er dens julekveldskost. Da kommer med ett et mørkt glimt av redsel i dens øyne. Den har hørt en ukjent fremmed lyd der nede fra dalsøkket, båret opp til den fra værdraget – bygdens kirkeklokker som kimer sin jubel ut med fred og glede til menneskesjelen, med fred og glede til alle skapninger. Men lyden bringer elgen kun redsel. Hva er det for en lyd? Er det sorg og død den varsler? Ungelgen virrer med hodet, dens nesebor værer mot dalen hvor lyden kommer fra, og et minne fra i høst, et trist og uforglemmelig minne, dukker opp i dens erindring og står for den med hele sin redsel.

Det var øst mot Greniseter at det hendte. Mennesker – sterke, kjekke

menn fra dalen – var kommet heropp og hadde drept mor hans. Den husker hvor fredelig de to hadde gått og beitet langs en myrkant en lummer, regnsvanger høstmorgen, da moren plutselig spent lytter mot noe farlig på andre siden av myra. Straks etter halser et ragget, iltert vesen mot dem, og de må ta til bens det forreste de kan for å unngå angrep. Kalven fulgte tett opp til morens side li opp og li ned, time etter time, og dens vesle elgkalvhjerte banket av redsel og anstrengelse. Men moren fortsatte uten stans. Da hørtes plutselig et skarpt smell og noe suser forbi dens hode. Moren stuper over på den ene siden med det samme, vil reise seg igjen men orker ikke. Et nytt smell følger, og moren retter seg ut på furumoen for aldri å reise seg mer. Men ut fra skogen myldrer sterke, "kjekke" menn og raggete, illsinte bikkjer og omringer dem. Men fra sin døende mors øyne får elgkalven et langt og smertelig blick innen de sløres hen i ubevissthet.

Hva ville menneskene med dens snille mor? Det var et spørsmål den aldri ble klar over, som den aldri forsto. Men at den ble alene forsto den, og at det ble så trist og øde og all glede var forbi. Da menneskene

og bikkjene var dratt til bygds med den døde elgmøren og losen var slutt, gikk elgkalven der alene og sørget og kjente den ramme teften av størknet blod fra åstedet. – Glemselen hadde vel litt etter litt senket sin barmhertige kappe om den, men hver gang en ukjent, fremmed lyd nådde dens ører, steg angsten i den for nye sorger og redsler. Tragedien fra høstens jakttid demret for den og fikk den til å skjelve. Og nå som den stod her og beitet, kom denne nye, fremmede lyden for dens øre, og den visste ikke at dette var menneskenes mest fredsommelige tegn – juleklokker – og at ingen denne kveld ville forstyrre ødemarkens idyll.

Flere og flere lys tentes i heimene rundt Storsjøen og Sandsjøen. Hver hytte og hvert hus lå med opplyste ruter og skinte i julekvelden. Hvit nyfalten julesnø hadde gjemt alle skitne spor fra strevet før jul og pyntet all naturen til fest. Og tiden gled av sted, og kvelden som var så rik på det som godt var, gikk over i den hellige julenatt. Men den unge elgen der vest bakom Songkjølen glipper med øynene mot den stjernebesådde natthimmel, der den med ansente sanser ligger i var hvile, innen den retter sin unge kropp for kursen mot Nesbudelet før julemorgen gryr.

Ågot Sofie Bjørnstad – misjonær i Kina i 12 år

Ågot Bjørnstad ble født den 22. januar 1901 på Søndre Bjørnstad i Knapper. Hun var nest eldst i en søskenflokk på 10. Hennes foreldre Torborg og Torvald reiste til Amerika i 1893. Torborg var fra Sirdalen i Vest-Agder. Historien forteller at hun og Torvald var med samme båt over til Amerika. De ble kjæresten og giftet seg der borte. Deres første barn, Emma Bratli, ble født i Amerika. De savnet etter hvert Norge slik at de vendte tilbake til Knapper i 1900.

Ett år senere ble Ågot født. Hun valgte en spesiell livsvei. 17 år gammel begynte hun på Oslo lærerskole. Lærerskolen var treårig den gangen slik at hun var utdannet lærer 20 år gammel. Etter lærerskolen fikk hun jobb som lærer i Onsøy kommune i Østfold.

På slutten av 1920-tallet reiste hun til England for å lære seg det kinesiske språk. Hun ønsket å reise til Kina som misjonær. I 1930 gikk hun Misjonsskolen på Fjellhaug skole i Sinsenveien 15, Oslo. Allerede samme år ble hun sendt til Kina. Hun undertegnet sitt «Kaldsbrev» den 15.10.1930.

Hennes første stoppested i Kina var Laohokow, hvor hun de første årene underviste misjonærbarna. I 1933 flyttet hun til Yunyang hvor hun begynte kvinnearbeidet. Senere hadde hun tjeneste ved tre andre

misjonsstasjoner – nemlig Kunchow, Shihwakai og Paiho.

Hun ble i Kina fram til 1937. Hennes niese Åse Strand husker godt det øyeblikket Ågot åpnet kofferten sin da hun kom hjem. Den inneholdt bananer og tynne, fine kopper hvor vi så en dame i bunnen da vi holdt koppen opp mot lyset, forteller Åse. Kofferten inneholdt også mange fine broderier og stoffer. En julekveld på slutten av 1930-tallet ble juleevangeliet fremført på både kinesisk og norsk.

Ågot ble ikke lenge hjemme. Hun sammen med flere norske misjonærer reiste tilbake til Kina våren 1940. Før de nådde sitt mål i Kina, var Norge med i krigen.

Da Norge ble okkupert, ble det ikke lenger lov å sende penger til Kina. Misjonærenes lønninger ble satt til sultenivå. Misjonærene lot det økonomiske slaget ramme bare seg selv. Etter hvert fikk de hjelp fra Amerika og fra «Det Kgl. Kirke- og Undervisningsdepartement» i London.

Ågot fikk oppholdstillatelse for provinsene Hupec, Honan, Hunan, Shensi og Szechuen frem til den 29. mars 1947. Krigen mot Japan var nå visse steder blitt en borgerkrig.

Erik Kjebekk skriver i sin bok «Kallet fra Kina»: «Ved årsskiftet 1944 – 1945 var trusselen om japansk offensiv så sterk at det ble besluttet at de fleste misjonærene skulle forlate provinsene Hubei og Henan. De amerikanske luft-

Kaldsbrev.

Det norske lutherske Missionsforbund
kaller hermed i den færene Gids navn

Agot Sofie Bjørnskad

til å være Forbundets utsending som arbeider i
dett misjon i Kina.

Det Forbundet således kaller og ijsender
nevnte Agot Bjørnskad krever det av hende
at henn lever et liv som er en Herrens tjener.
inne værdig, at henn med troskap, flid og
beredvillighet utfører den gjerning hvortil henn
er kallet og fremmer Forbundets formål
på den måte som er bestemt i Forbundets
grunnregler og disses tillegg.

Forbundet lover på sin side å anse og
behandle Agot Bjørnskad som sin rettslige
stedfortreder på misjonsmarken og vil yde
hende all den støtte som anstendighetene gjør
fakrevet og som det ved Gids møte lover - i
overensstemmelse med grunnreglene og de
til enhver tid gjeldende instruksjoner.

Overstående til bekreftelse ved begge
parters inderste.

Oslo 15 oktober 1930.

Agot Bjørnskad

Johannes Brandt

Det norske lutherske
Missionsforbund

Chinese Passport (No. 43/ 1942)
 for the Norwegian missionary Miss Agot Bjørnstad, for the provinces
 of Hupen, Honan, Hunan, Shensi and Szechuen, Valid for FIVE YEARS,
 until March 29th 1947.

CONSULATE GENERAL FOR NORWAY,
 Shanghai, March 29th, 1942.
 For the Consul General;

照 護

(號三十四)

Vice-Consul.

國民人准許領照前赴內地遊歷通商口岸
 官員驗照放行祇可拘禁不得凌虐等情茲
 據本國女教士巴希聖稟稱擬赴湖北河南湖
 陝西四川等省佈道懇請給照以明國籍而便
 保護等由前來准此相應繕給本照黏附像
 片至希沿途官憲予以保衛無得留難攔阻
 是荷

西歷一千九百四十二年三月十九日

須至護照者
 右照給

收執

本照限用伍年

Dette kinesiske passet fikk Aagot Bjørnstad i 1942.

styrkene i Kina påtok seg å transportere misjonærene bort fra faresonen. 53 misjonærer og 43 barn ble evakuert først til Kunming i sørvest- Kina. Noe senere ble de fløyet over til India, der mange av dem ble værende i om lag ett år på Santal misjonens felt før de reiste hjem til Norge».

Denne flyturen over Himalayas høye fjell var den gang både historisk og dramatisk. De fløy så høyt at de måtte få tilført surstoff.

Ågot reiste fra Calcutta med båt den 19. februar 1946. Ågot sammen med tre andre misjonærer reiste med båten M/S Garonne. Turen gikk først til Irak (det gamle Mesopotamia) for å ta inn olje, og videre til København hvor de gikk i land den 10. april 1946. Nesten to måneder tok turen den gang.

Ågot hadde «hyrekontrakt» og tje-

nestegjorde som stewardress under turen.

I bladet «Utsyn» nr. 16 fra 1946 er følgende skrevet om båtturen: «Både mannskap og kaptein Toresen var enestående greie og tjenestevillige. Misjonærene kan ikke få rost dem nok. Det var første gang disse sjøfolkene så Norge etter 7-8-9 års fravær. Kinamisjonærene lyste om kapp med vårsola av lykke og glede over å være heime igjen i Norges deilige vår».

Etter at Ågot kom hjem til Norge tok hun eksamen artium. Deretter begynte hun som lærer på Knapper skole hvor hun jobbet frem til ca. 1955. Hun flyttet deretter til Glemmen skole i Fredrikstad hvor hun var lærer til sin 70 års dag. Hun døde den 12.10.1986. Hun ble gravlagt ved Mo kirke hvor hun ligger sammen med sine foreldre, en bror og tre søstre.

Hvis hun hadde levd i dag, hadde jeg hatt utrolig mye å spørre henne om. Slik er det dessverre altfor ofte. En ting er sikkert, og det var at hun måtte være ei modig kvinne som gjennom sitt liv opplevde mer enn de fleste.

Kilder:

«Det Norske lutherske Kinamisjonsforbund gjennom 50 år».

«Krigsår», bind II utgitt 1946

«Kallet fra Kina» ved Erik Kjøbekk.

Nevøer og nieser til Ågot Bjørnstad

HYREKONTRAKT

Undertegnede, Capl. F. Thorsen, som foerer av M/T "Garonne", hjemmehørende i Oslo av 7.11.38 Tons, reg. t. nr. og med maskine paa ind. h.k.* og hvor oppløst foerd den 14. januar 1946 Oslo og nu hjemmehørende (boende) i Oslo

HAR INNGAATT FØLGENDE KONTRAKT:

- Den forbyrte skal tjenestgjøre som Stewardress ombord i fartøiet, med de forpliktelse og rettigheter som er bestemt i norsk lovgivning.
 - Føhyringen skal gjelde**):
 - for skibets reise fra Calcutta til Until further.
 - for et tidsrum av: _____
 - inntil avmønstning, som kan finne sted i _____
 - inntil videre med en gjensidig opsigelsesfrist av _____
 - Tjenesten skal tiltrædes ombord den 18.2.46 kl. _____ Reise til skibet fra forhyringsstedet tiltrædes den 18.2.46.
 - Hyren erlægges med**):
 - Tariff pr. måned regnet fra og med _____
 - for hele reisen som forutsettes aa ville mede en tid av _____ Avtalt trekk _____ som utbetales første gang den _____

Forskudd _____
 - Overtidsbetaling (forsaavidt angaar fartøiet som ikke ingaar under lov om arbeidstidens ombord av 11. Juli 1919) erlægges med According to Tariff time.
 - At tvist om denne kontrakts rette forsaache foreløbig skal avgjøeres av norsk konsul og ikke i ulandet kunne inbringres for nogen utenlandsk myndighet.
- Videre er avtalt følgende spesielle vilkaar (er saadanne ikke avtalt, sjaas der en strek over nedenstaaende saapne rum).

Calcutta den 18/2/ 1946.

Ågot Bjørnstad

F. Thorsen

Det bekrefes at ovenstaaende kontrakt i mitt nevøer er oplest og vedtatt, efterat sjømannen av mig er blitt spurt om der ved den foreløbige hyreavtale er gitt ham noget tilslag eller loefte som ikke har faatt uttryk i kontrakten.

Det norske konsulat i _____

* NORSKES ETELLELSE GARANTERER FOR SVENSKES ETELLELSE OG NORSKES ETELLELSE GARANTERER FOR SVENSKES ETELLELSE
** STREK DET SOM IKKE PÅBLIR

En husmann

Jens Andersen Granerud (1824-86) var en av de mange husmenn under prestegarden i Nord-Odal. Jens var kjent for sine gode replikker og sitt originale språk. Han kunne nemlig ikke greie r-en, så da måtte det bli som det var.

Da han gikk for presten, ble han spurt:

«Hva sier de hjemme hos dere når de går til bords?»

«Vi har itnåe bo, vi eter på en kjakk», svarte Jens.

«Spiser dere på en krakk, men de sier vel noe for det?» undret presten.

«Da sie a mo det: Se åt å få i dökk maten, smådævle!»

Som husmann sleit Jens trutt på prestegarden. En kveld han var på hemveg, sa frua at han skulle ta med seg en «melkebutt» neste dag. Hun mente at han skulle få med seg noe mjølk heim. Jens kom att med en «mærkbutt».

«Her er mæjkbuten, men det er nån mølokse ibjant», sa han.

«Men Jens da, det var ikke markbutt, det var melkebutt!»

Av Brynjulf Danielsen

«Da få fjua pjate slik at je skjønne hå a sie fø nåe», svarte Jens.

En av de pliktene Jens hadde på prestegarden, var at han skulle hogge en favn ved til presten. Denne hogginga hadde han aldri vært særlig glad i, han var lei dette hver gang. Det var mer enn nok med arbeid som det var. Men hogge veden måtte han gjøre hvert skapte år. Så skulle presten reise fra bygda, og Jens ble kalt inn på kontoret.

«Jens Granerud, jeg har tenkt over saken, og siden jeg nu skal forlate bygden, skal du slippe å hugge denne vedfavnen i år.»

«Å, det va snilt tå pjesten, det.» Glad til sinns bukket han seg ut av kontoret.

Den nye presten kom til bygda. En dag ble Jens kalt inn på kontoret.

«Jens Granerud, er det ikke slik at du skal hugge en favn bjerkeved?»

«Joho, men Thurmann sae je sku sleppe å haugge da'n jeiste ifjå bigda.»

«Jaså, men jeg er da ikke Thurmann», repliserte presten strengt.

«Nei visst, det går an å høje på pjekestolen, det», sa Jens.

Husmannsplassen Granerud.

Navneberg i Fløytlia

En dag i 1905 satt fire slitne skoginger i Fløytlia nordøst for Fløytdammen. De arbeidet på den nye veggen fra Trautskogen til Trauten.

Skogingene hadde i årevis ventet på kjøreveg, men saken ble stadig utsatt. Skulle innbyggerne på Skogen ned i bygda, måtte de ferdes etter kronglete stier og bære varer eller andre tunge bærer på ryggen.

Nå hadde de tatt saken i egne hender. I juni 1904 tok skogingene fatt med spade og spett, og meter for meter brøt de seg gjennom skogen sørover.

Karene hadde tegnet seg for dagsverk, og i 1905 hadde noen kommet til Fløytlia. Mens de satt og hvilte, kom de på at de kunne hogge navna sine inn i bergveggen rett ved. Og så ble gjort.

På bergveggen står:

AASD

= Anton Amundsen
Dalsrud (1866-1954)

AOSS = Anders Olsen
Stensby
(1872-1961)

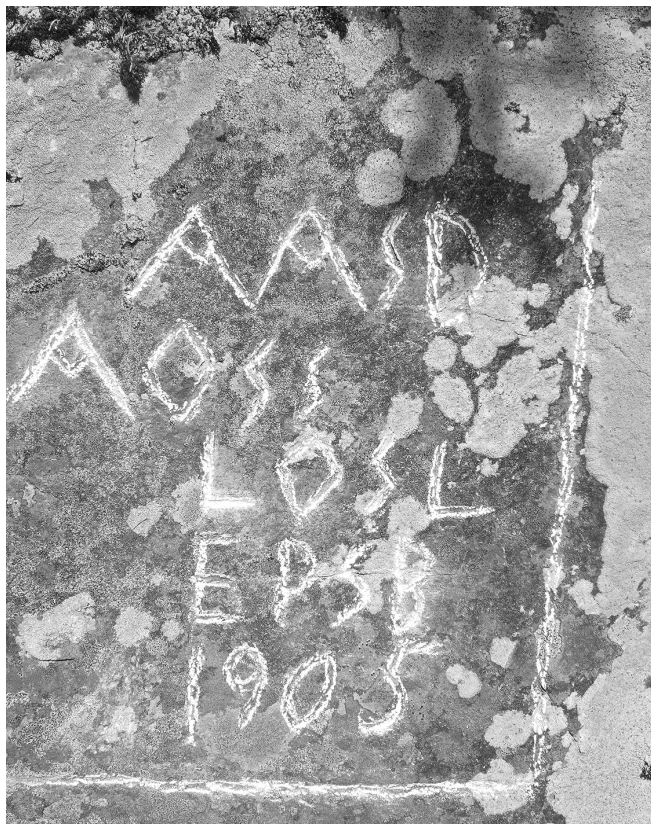
LOSL = Lars Olsen
Linnerud
(1856-1941)

EPSB = Edvard Pe-
dersen Bråten
(Tråftbråten) (1860-
1946)

Av Ingegerd Tronbøl

Ole A. Gruben og Erik Kjærnli har hatt kjennskap til denne "navnehella" i mange år. Høsten 1906 – etter drøyt to års arbeid – var veggen på omkring 13 kilometer ferdig, og da kunne "den første karjol trille i susende fart og tunge varelass magelig rulle innover Tjernliskogen".

Et annet minne fra arbeidet på veggen er Steinstolen, en stein som ligner en stol. Den ble funnet i jorda i 1904 og plassert ved veggen et stykke nord for Gjeddevatnet.

Husmannsgutten som ble restauranteier i Christiania

En marsdag i 1845 stod det en gutt på Skarnes med ei lita nisteskrepp på ryggen. Klærne var fillete og usikkerheten stor for den nye verden han var på vei til. Skjorta og jakka var så dårlige at han fikk lånt klær av noen han kjente før han dro videre. Med ett følte han seg noe bedre til møte foran møtet med den nye verden i Christiania.

Gutten var Engebreth Christophersen. Han var født 14. september 1828 på Luker i Størjebygda som den nest yngste i en søskenflokk på seks. Engebreth var seks år da familien flyttet fra Luker til Seimsenga i Oppstad. Der ble foreldrene husmenn med en liten jordlapp å dyrke. Engebreths foreldre var Kristoffer Kristoffersen fra Volla under Søndre Skulstad i Sør-Odal og Brita Holm, som var datter av den svenske hammersmeden Jan Holm på Odals Verk.

På Seimsenga vokste han opp i små kår; mulighetene var få for en gutt etter konfirmasjonen den tida. Men han øynet en mulighet i Christiania, det hadde han hørt noen hadde pratet om en del ganger. Den store byen var helt ukjent, men han gikk nok og tenkte mye på dette.

Men slik ble det for Engebreth, 17 år gammel og med lånte klær dro

han fra Skarnes til Cristiania denne marsdagen i 1845.

Etter få dager fant han fram til Lars Ihles Cafe på Stortorvet der han fikk jobb som hjelpegutt både ute i kafeen og på kjøkkenet. Dyktig og arbeidsom som han var, ble han fort «forfremmet» til servitør.

Etter tre år slutter han og begynner i kjellerrestauranten i Logen, på folkemunne kalt «Sumpen». Det navnet skjønner vel de fleste – betydelige mengder av sterke drikkevarer blant gjestene gjorde sitt til at det kunne være greit og få hjelp av en ung og vennlig servitør fra Odalen. Det vanket sikkert en del «drikkepenger» på Engebreth, der han hjalp kveldens gjester de siste trinnene opp på fortauet i sene kveldstimer. Han var sparsommelig, så han la nok litt av grunnlaget for det videre livet i disse årene. Etter ni år i kjellerrestauranten sluttet han og tok et svært viktig valg videre i Christiania.

I 1857 etablerte han seg i Kirkegaten/Rådhusgaten der han drev restauranten «Kvæla» i fem år, til han fikk kjøpt Bankplassen 1 i 1862. Han kjøpte da huset og uthusene i bakgården og kunne for alvor begynne sin teaterkafe. Her lå Christiania Teater og Norges Bank, med alt det hadde å bety for besøkende. Over døren ble skiltet ENGBRET satt opp, og rundt hjørnet (Kirkegaten) sto det : CHRISTOFFERSEN CAFE OG RESTAURANT.

Her vanket skuespillere, diktere, malere, musikere, og ellers mange av byens personligheter. Dette var «strøket» og sentrum den gang. Det sies at vinduene på Engebrets Cafe hadde en stor betydning. «Alle» gikk forbi om kveldene, og var den og den inne ved stambordet, var muligheten stor for at nestemann kom innom også.

Etter noen års drift kom hans seksten år gamle søster Elisabeth Marie til byen. Hun ble etter en tid hele kafeens kokke, kjent over hele byen for sine spesielle fiskekaker og griljerte benstykker med lettsaltet oksekjøtt til. De ble kalt «Brente marvbein». Marie styrte kjøkkenet og hadde nok også en god del av æren for stedets gode rykte.

Engebreth sørget for sine slektninger, søsteren hadde jo kommet til han i byen, og i 1869 kjøpte han gården Skarnes i Sør-Odal hvor hans mor Brita fikk bo til hun døde i 1873. Senere overtok en brorsønn gården.

Noe som tydeligvis Engebreth ikke var helt fornøyd med, var at hans søster Marie ikke hadde funnet noen mann. Han hadde jo selv vært gift med Karen Jonette Johnsdatter fra Eidsvoll i mange år da hans søster kom til byen, så han grublet sikkert en del over det. En av hans medarbeidere var Ole Knutsen fra Gol i Hallingdalen. Han var 18 år da han begynte i arbeid i kafeen på bankplassen. En dag kommer Engebreth inn på kjøkkenet til Marie, slår ut med

armene og sier: «Her kommer jeg med en mann til deg, Marie». Ole på 18 år ble helt vettskremt, for Marie var jo 16 år eldre, altså 34 år. Ole Knudsen rømmer fra Engebreth og Christiania og prøver iherdig og komme til sjøs så fort som mulig. Han lykkes nesten, han kom til Kristiansand, men der ble han innhentet og kom tilbake til byen.

Etter en tid gikk det troll i ord, Ole og Marie ble gift. I 1889 kjøpte de to Søndre Berg i Austvatn og flyttet dit. De var da 41 og 57 år gamle. Ole Knudsen bekostet bedehuset Salem i Austvatn og Mo gravkapell, før han solgte gården i 1916.

Men så skjedde det underlige i 1878, Engebreth trekker seg tilbake. Han syntes vel at livet hadde vært for slitsomt, han jo vært med morgen og kveld, ja netter med, igjennom 16 år. Med hans sparsommelighet hadde han nok også lagt seg opp en betydelig formue, som han plasserte i faste eiendommer, blant annet en del av Austvatn skog i 1880- åra.

Da han ga opp som restauratør, hadde han overlatt bevillingene og restauranten til brødrene Ole og Knud Knudsen og sin søster Marie. Engebreth og Karen hadde ingen barn, så etter 1878 levde de tilbaketrunket i sin leilighet i Tollbodgaten. De sies at

han var en sjelden gjest på «sin kafe» etter at han solgte.

Hans store interesse etter dette var å komme til Odalen og fiske i Storsjøen og forvalte sin eiendommer og skoger. Etter at hans søster og Ole kjøpte Søndre Berg, var han og kona ofte på besøk der på sommeren.

I mange somre kom Engebreth ofte «hjem» til Seimsenga. Husene var revet, men jordene og hustuftene syntes, og det sies at han kunne sitte på en av murene i timevis og minnes.

I 1914 døde Karen, og etter det ble Engebreth syk. Han døde et snaut år etter Karen, den 25. mars 1915, nær 87 år gammel.

Ennå henger skiltene på veggen mot Bankplassen og Kirkegata, ennå høres lystige stemmer og lyder av glass og porselen inne bak vinduene, ennå går en sen nattegjest hjem etter nok en vellykket kveld, ennå er det *kanskje* noen som har hørt om Engebreth Christoffersen, fattiggutten som kom til byen med lånte klær og som 145 år etter har navnet sitt lysende utover Bankplassen, Engebrets Cafe.

Kilder:

«Solør Odal», hefte 4/1971

Hans Marius Trøseid

Muntlige kilder

To ta mæ

Du liker det lise og fagre
og bruker så frodige ord
mens je tenkjer mørke og magre
og strør øske på bråtbrennt jord

Du sier at lis det er vakkert
du sier at færje er gøtt
mens je trives bæst baki skuggen
og friser det gjær je visst støtt

Du stråler ivæg som ei kule
je tusler i væg i det små
du brenner dæ ut mot det gule
je gjømmer mæ bakom dæ nå

Je lister mæ inn mot det duse
mens du jagar solskinn og lis
je våger, du vinner,
je snubler, du svinner
nå trengs både færje og dis

Førr håssen skær du finna liset
viss himmæl din alltid er blå
og håssen skær je finna skuggen
viss færjen omkring mæ er grå

Av Kari Grinden Lilleseth

Konfirmanter i Mo kirke 1934

Konfirmanter Mo kirke – 1934:

1. rekke fra venstre: Helmer Nordlund, Karsten Såheim, Ole Kristian Norheim, Reidar Vestby, Harald Rudsdammen, Harry Jernberg, Edvart Sandmo, Otto Lømo, Ole Sjøberg, Fredrik Myren, Fredrik Fossen.

2. rekke fra venstre: Øivor Bergersen, Solveig Mora, Magna Myrholen, Frida Bjørnseth, Brynhild Engen, Ingeborg Bjerke, Magnhild Bråten, sogneprest Finn Konow, Oddlaug Willborg, Kari Norstrand, Helga Trønes, Karin Engen, Åsta Furulund, Svanhild Ruud, Margrethe Dammen.

3. rekke fra venstre: Marthe Smedheim, Marie Storbråten, Hjørdis Sannerud, Karen Stensby, Helga Sannerud, Borghild Hagen, Karen Skogstad, Kari Finstad, Margrethe Nymo, Berthe Knapper, Olaug Sæther, Olga Melby, Lilly Nordberget, Oskar Brodal, Hans Inngjerdingen Ringkilen.

4. rekke fra venstre: Arne Vestli, Alfred Nor, Bjarne Fjellmo, Ole Myrer, Kåre Slettvoold, Klaus Østvik, Hans Myren, Paul Vangen, Marius Mellem Nordli, Jonny Skjønhaug, Ottar Sørli, Reinhart Ringnes og Arne Løfsgaard.

Julebrev fra Nord-Odal anno 1856

Lars Sollund, fetter til min mann Håkon Heier, sendte meg i 1985 denne julebeskrivelsen fra Nord-Odal anno 1856. Det var svigersønnen til Lars, Wictor Tvette, som da var formann i Onsøy Historielag, som hadde funnet dette brevet i en brev-samling der.

Klokker Nielsen som er omtalt i brevet, er Søren Nielsen (1816-1871), lærer og kirkesanger i Sand kirke, bestefar til Sigurd Hoel og oldefar til fetterne Lars Sollund og Håkon Heier.

Brevskriveren Stene er elev på Asker Seminar i 1856, og istedenfor å reise den lange og strabasiose veien hjem til Onsøy ved Fredrikstad i julen, blir han med en kamerat til Odalen i juleferien. Hovedbanen fra Christiania til Eidsvold var åpnet i 1854, så den reisen var enklere, selv om de måtte over «et stort fjeld» for å komme til Nord-Odal. Nedover Østfold var det ikke togforbindelse; Østfoldbanen kom ikke før i 1879.

Stene som må være en meget ung mann, skildrer sine opplevelser av julen i Nord-Odal i dagboks form og sender brev til sin familie:

**Teppen i nordre Odalen den 27/12 1856.
Kjære Forældre og Søkende!**

Da jeg formoder at De har Lyst til at

høre hvorledes jeg med Julen lever og har det, saa maa jeg nu i denne Stund, da jeg just for dette Øieblik er fri for at besøge, og at have Besøg, gribe Pennen og sende Dere nogle Ord desangaaende. Jeg vil for Førstningen skride hen til Fortællingen af hidReisen.

Om Mandagen den 22de Dennes reiste vi fra Seminariet. Efter nogle Timers Tid vare vi i Christiania; men da vi kom for sildigt til at reise med Jernbanen om Eftermiddagen, maatte vi blive i Byen, der kjøbte jeg blot et Uldhalstørklæde, jeg havde ikke selv Penge, men jeg traf min Lærer Hansen og af ham fik jeg saa mange, som jeg behøvede.

Dagen efter reiste vi Kl: 8 med Jernbane til Eidsvold, det kostede 1 Ort 16 Sk. Den Dagen var det saa koldt at Folk frøs Næser og Ører afsig, men ikke vi. Vi kom da til Eidsvold Kl:12. Strax vi vare komne dit tog vi Benene fat og gikk over et stort Fjeld der er en 2-3 Mile bredt. Endelig efter megen Anstrængelse kom vi til Odalen, da var Kl: 6 men da det endda var et Par Mile til Teppen, saa toge vi Logis paa en Gaard, som hedder Galterød, der var Moe godt kjent og vi bleve meget vel modtaget og herlig beværtet (til Erstatning for Møien).

Dagen efter nemlig Juulaften kom vi hid. Denne Dag paa veien frøs Moe sit Øre fordærvet.

Herefter dreier Talen sig om Odalen. Her blev vi meget vel modtaget, baade med Lykkeønskninger og Skaaler den hele Aften til langt paa Natten, med saa

Av Liv Heier

mange slags Drikke, at jeg ikke veed at nævne alt ved Navn. Men bestandig sker her noget rart om Juulaften. Alle skal op i et Kar fyldt med varmt Vand. Moe og jeg var oppe i paa eengang. Aftenen blev saaledes holdt med stor Glæde. Saasnart Juledagen kom (naturligvis med samme Driking) saa reiste vi til Kirken, den var omtrent 1 Miil borte. Klokkeren (Pedersen) og vi To, der traf jeg baade Doktorer og Kirkesangere, alle vare hyggelige. Da vi reiste hjem, saa reiste vi til Klokkerens Svoger, Gaarden hed Hee. Der havde vi ogsaa herligt. Ud paa Aftenen reiste vi hjem, og fortsatte paa samme Maade.

2den Dag nemlig igaar reiste vi til Anex Kirken, hvor denne Klokker er Kirkesanger omtrent $\frac{1}{2}$ Mil borte, der mødte ogsaa Klokkeren fra Hovedsognet (Nilsen). Da Gudstjenesten var til ende, ja det er saa det, jeg skal fortælle lit om Skikkene her. Der var 6 Barnedaaber, da de skulde til at ofre, saa maatte Pigefadrene tage Børnene og ofre her! Ha! tænkte jeg det var en ny Maade. Ja nu kommer jeg igjen til det foregaaende, som jeg havde tænkt at tale om. Efter Forretningen var der 5 Brudevielser. Vi maatte være med Klokkeren og synge. Det gikk ogsaa til paa en anden Maade, først ofrede Brudgommen og alle Mandspersonerne og siden Bruden og Qvinderne. Til et af disse Bryllupper vare ogsaa vi arangerede (indbudne). Da Forretningen var tilendebragt, saa blev den Kirkesanger Nilsen med os hjem. Da vi havde spist og drukket igjen, saa gikk begge Klokkerne og den ældste Søn her og vi To i Bryllup, der danset og drak vi indtil Kl: 4 i dag. Odalens Piger vare flinke til at danse, men de kunde ikke danse Polsdans. Jeg skulde probere men saa dat dette Droget over ende for mig. Masurka kunde de heller ikke, og jeg

maatte ogsaa til med den. Men det var saa kleine Spillemander, de kunde heller ikke spille nogen af de danserne, havde jeg havt en Onso Spillemand og Onso Jente, saa skulde det været morsomt.

I dag er Nilsen reist og i morgen skal vi til ham. Vi har det meget morsomt; thi vi omgaaes med Storfolk hver dag. I Aften skal vi i Selskab til vor Nabo.

I dag er det Søndagen den 28de og jeg kan nu fortælle om hvorledes vi havde det i Selskabet igaar. Vi kom ikke til det Selskab som vi var budne til; thi baade han som skulde gjort det og vi blev budet et andet Sted, jeg har aldrig hørt saadanne Folk, de kives om, hvem der først skal have os i sit Selskab, det er mest for Sangens Skyld. Vi levede herlig igaar. Til Aftenen var der, ligesom over alt hvor vi har været, saa mange Retter Mad, saa man maa spiculere paa, hva man skal tage til først, og Viin og Brændeviin mangler heller ikke noget Sted. Nu har vi spist Middag, og nu staar vi i Akedas om, enten vi skal gaa i Bal eller Gjestebud.

I gaar den 29de fik jeg ikke skrevet noget men jeg maa nu i dag den 30te udfylde den tiloversblevne Plads. Vi kom til at gaa i Bal, der var der en svær Komærs. Jeg kan ikke for Plats fortælle fuldstændig om den, dog saavidt at den kosted 1 Ort 12 Sk. f. Paret. Vi holdt paa til Klokkeren 9 i gaar Morgen, saa gikk vi hjem og lagde os til Kl: 4, saa gikk vi til en rig Propretaier, og der levede vi hærlic til Kl: 10 $\frac{1}{2}$, derefter fulgte jeg (saa stilt at sige) med Moe til hans Kjæreste og der har vi ligget 4 i en Seng inat. Vi kom hjem Kl: 9 og nu jeg skriver er den omtrent 10. (Jeg har saaledes Hoved susen.) Da vi kom hjem saa laae her Brev til os, hvor vi er indbudne til i dag. Der er omtrent 2 Miil herfra.

Jeg venter Brev fra dere strax jeg kommer til Seminariet. Hils alle at jeg lever meget vel i Odalen, de vil endelig have mig til Skolelærer. Et glædeligt og godt nyt Aar ønsker deres

Stene

Kommentar til brevet fra Teppen

Teppa var en husmannsplass under garden Austvatn. Plassen ble utsett til skolested, og da de to første fastskolene i Nord-Odal kom i gang i 1842, var den ene av disse skolene Teppen. Lærer var Lars Pedersen (1806-85) fra Krattebølsbrenna i Sand, gift med Åse Finnsdatter Krattebøl (1808-94) fra Vestre Krattebøl. Lars Pedersen var også klokker i Mo kirke. I 1847 kjøpte han Teppa, og skolen var her så lenge han var lærer. Det var ut året 1879. I dag heter stedet Bergestad (fra 1893). Den eldste sønnen til Lars Pedersen gikk sammen med brevskriveren og hans venn Moe på Asker seminar. Denne sønnen, Petter Fredrik, ble aldri

lærer. Han døde på seminaret i 1859. En yngre bror, Reinhart Larsen, overtok etter faren som lærer i Austvatn.

Så litt om andre steder og personer som er nevnt i brevet. «Fjellet» mennene gikk over, er Eidsvollskogen, og garden «Galteød» er Galterud i Sand. Etter gudstjenesten i Sand kirke 1. juledag, reiste de til Søstua Hee. Eieren Martinus Larsen var gift med søster til Lars Pedersens kone Åse. 2. juledag gikk de i bryllupsfesten til ett av de fem brudeparene som ble viet i Mo kirke (på Jugramo) denne dagen. Bare ett av disse parene kunne de med rimelighet besøke til fots. Det var Ole Olsen Vestby (Trøsieie) og hans brud Eli Haugnesdatter fra Blådammen. Dette ekteparet utvandret 16 år senere til New Zealand. Den rike proprietair kan neppe ha vært noen annen enn Hans Henrik Sørensen Berg på Søndre Berg.

Hans Marius Trøseid

«En glad gutt» oppført på Linner i 1879

Mathea Trøften (1856-1940) har etterlatt seg flere skrifter. Hun forteller om hjemmet, barndommen, bygda, ungdomslag og annet. Skriftene befinner seg på Trauten. Dette utdraget er gjengitt slik Mathea har skrevet det.

I 1878 om høsten var Inge O. Skjeggstad fra Romsdalen privatlærer for noen familiers barn i Nordbygden – Haugs, Skjeppepestads og Trøftens. Han var elev fra Sagatun og anbefalt til Erik Monsen Haug av Ole Arvesen.

Han, Per Trøften, Even Fjestad fra Romedal, vårt søskenbarn, som den vinter var hos sin farbror, Ole Hansen Haug, og jeg fant da på å omarbeide «En glad gutt» og sette i scene til 17. mai 1879. Skjeggstad var udmerket som Ola Nordistuen – det var han, Even og min bror som bar stykket oppe til stor moro for alle deltagerne i festen. Even – Øyvind, Anna Haug – Marit, Per Trøften – skolemesteren,

jeg – husmannskonen Øyvinds mor.

Spillet foregikk i den store gang i 1. etasje i den halvferdige Linner-bygningen (ikke Linnerhaug). Tilskuerne stod i de 3 døråpninger, den fjerde var til vårt: bak kulissene.

Når teppet gikk ned var det sjaler for døråpningen. Til loft lå bare noen glisne planker, der oppe lå mange tilskuere på maven. Da jeg engang så op fra min rokk, så jeg Chr. Skjeppepestads svarte øyne og skjegg mellom plankene.

Gamle Christopher Linner sa bakefter til mig: «Jeg hadde tenkt ikke mere å lese annet enn Bi-be-len og Jo-han Arnts-san-de krist-en-dom,» han stanste op for hver stavelse når han vilde understreke noe. «Men nå må jeg ha fat i denne boka, hva er det nå ho heiter.» Dette syntes jeg var et godt resultat.

Dette var det første av de mange små stykker som siden er oppført av forskjellige i Nordre Odalen, eller innen Sand ungdomslag.

Fra Linner tidlig på 1900-tallet.

Huldra i Brontjensberjet

Nord i skogom, berjet finnes,
fagert, mosegrodd og gjemt.
Eventyr jeg minnes,
som fortaltes vemodsstemt.
Av de gamle – som sjøl trodde,
at hør haug var hulderbo,
og at hele slekter bodde
der, foruten kristentro.

Gamle Johan kølabrenner
visste alt om slike ting.
Med ei glo han pipa tenner,
mens vi sitter rundt ikring.
«Je bar alltid stål herinne
på min barm – og hyttet mig
mot hør fager huldrekvinne,
som je møtte på mon vei.

Men – je trått har også dansen
me ei ekte huldrekvins.
Det var like bort i ramsen
der, den flekken ennå fins.
Je ve milen satt og vakte,
huldra kommer tett bortil,
leende mig hånden rakte
å – bevars, hvor ho var gild.

Fletter – som rakk ner på bakken,
bærføtt var a – men før bein.
Trøia grøn på raue stakken –
og ho skjøn som edelstein.
Da je kjente elskovsgløden
i mitt brøst, som hete donk,
i vor dans mot morgenrøden
til en vakker feles klonk.

Men den stilnet vent og sakte,
borte blev – da sola randt.
Den besindelsen mig brakke
helt tilbake – alt forsvant.
Bort i Brontjensberje hørtes
vakkert spell på olderlur.
Huldras vakre øie slørtes,
for ho var en annens brur.

Og min mor kan ennå huske
at på sætra her en vår,
var det tuss bak hør en buske,
og der fjøset ennå står
kom en gammel huldrekjerring
fram, og sa med malmsfull røst:
«Hvis de ønsker all god næring
fløtt tur fjøset dørt i høst.

Av Oline Midtsund (skrevet i 1938)

For det væter huldrebordet,
vi har hulen like ved.
Vær nå klok og minnes ordet,
og de leve skal i fred.
Gildt formeres gjeit og kuer,
de skal få en buskap fin,
som frå saftig gras og tuer
ivrig finner båsen sin.

Dagen etter – langt på kvellen
kom a Sætros itte att.
Mor mi ifrå dørhellen –
lokket her til langt på natt.
Men da hører de a rauter
bort i Brontjensberjet der.
Gjennom skogen mor sig bauter,
for ho trur det noe er.

Men en kalv med svarte bøter
og en hamm så gild og fin,
det er det, som mor mi møter,
men det er ei Sætros sin.
Det er gave ifrå huldra,
alle skjønte det jo straks,
og de stålet over skuldra
kastet hende nå til lags.
Og så stengte de att døra

på det gamle fjøset vort.
Kalven stod og vred på øra,
ruslet så litt lengre bort.
Og da hørtes bort i fjellom
vakkert lokk – som ekko bar
imot sætra og imellom –
felelåt frå berg og skar.

Mange overtro fordømmer –
men at vindfall fot for fot
blåste ner til byggingstømmer
til nytt fjøs hvor kalven stod.
Og at fe mot høst og sommer
alle kom med tvillingpar,
rosete med svarte blommer
i sin hamm – det rare var.»

Gamle Johan Kølabrenner
ser sig underfundig kring,
mens han tyrirota vender
så den lyser op alt ting.
Alt det gamle mister makten
folk forandres, tida går – .
Men langt nord i Brontjenstrakten
minner lever – berjet står.

«Olas bilde»

Under denne tittelen presenterer Ola Erik Tangen et motiv han har valgt ut blant de mange bildene som Nordre Odalen Kulturminnelag fikk inn i forbindelse med bokprosjektet «Der er en bygd...».

Dette bildet viser to tømmerkjørere, trolig far og sønn, på Ekebergskogen midt på 1920-tallet. Med slike snømengder var dette et ekstra tungt arbeid, både for menn og hest.

Ta kontakt med redaksjonen hvis du kjenner igjen de to karene!

Anleggsarbeid og rallare en fare for pigenes dyd udi Nordre Odalen

Dette er del av en artikkel som sto i «Glåmdalen» julen 1965, skrevet av Kaare Løchen.

I årene fra 1910 fram til 1920 var det en rekke aktive, framsynte menn i Nord-Odal sammen med Johan Opsahl i Nes, som tok opp store jernbanepaner for å kunne bygge ut samferdselen.

Det ble mange planer til slutt, men ingen av dem ble gjennomført. Det gjaldt for både Skogbygda og for Nord-Odal at folk var uten kjørbare veier og uten jernbane. På en måte var man utestengt fra omverdenen. – I Nord-Odal førte dette som mange vil vite, til utstrakt skipstrafikk på Storsjøen i sommertiden.

Ole Holth i Nord-Odal var selve ildsjelen i planene om jernbaner, og på Stortinget hadde han vennene Monthei Haug og senere Johan Opsahl i Skogbygda i Nes som talsmenn.

Det var jernbanekommisjoner på befarung, og det ble stukket linjer. Men en rogalending som var med i en av kommisjonene, sa under en befarung at han hadde sett rike bygder i Nes og Odalen. Det trengtes samferdselsmidler, men velstanden hos bøndene sa at de kunne bygge sine jernbaner selv. Det var andre deler av landet som hadde sterkere behov for statsmidler til å løse samferdselsproblemer.

Foruten de planer som er nevnt i artikkelen om Bergvad gård, var det flere planer om sidelinjer i Nord-Odal. Man ville ha en linje til Dagfinrud i Sand, og Egeberg på Tannes i Knapper var villig til å yte store tilskudd for å få jernbanen forlenget fra Garvik til Knapper.

Men det var også langt tidligere samferdselsplaner for området. Omkring 1860 var det planlagt en stor hovedvei gjennom Nord-Odal til Mjøsa gjennom Romedal og Stange.

Denne planen ble stoppet av Nord-Odals stortingsmann i de årene, nemlig Tosten P. Trøften. Han var også med i amtstinget og hadde sterk innflytelse i de riktige kretser. I Stortinget satt han fra 1855 til sin død i 1868.

Trøftens begrunnelse for at Nord-Odal den gang ikke ville ha vei, skal ha vært: Store veianlegg førte med seg anleggsslusk til bygda, og blant dem mange svenske rallare. Disse anså han som en fare for pigernes dyd udi Nordre Odalen.

Dette synet var for øvrig ikke uvanlig i de dager. Det er mange deler av landet som har beklaget at deres store menn ikke var framsynte nok og kjente sin besøkelsestid.

Etternavn og slektsnavn i «gamle dager»

I gamle dager var ikke folk så nøye med å bruke riktig slektsnavn. Når jeg sier i «gamle dager» behøver vi ikke å gå lenger tilbake enn til 1950-tallet og tidligere. Folk tok ofte etternavnet etter navnet på eiendommen de bodde. Dette har vi mange eksempler på. Jeg skal ikke komme med eksempler, men en god historie om etternavn/slektsnavn.

Min generasjon husker en blid og munnrapp buss sjåfør ved navn Karsten Knapperholen. Han var sjåfør på Odalsruta i en mannsalder.

Av Steinar Bjørnstad

En gang på 60-tallet var han hos tannlege Tornquist på Skarnes. I forbindelse med at tannlegen skulle sende regning og medikamenter til Karsten, ville han ha fullt navn og adresse.

Karsten svarte da som følger: «Jeg skriver meg for Karsten Knapperholen. Folk i Nord Odal kaller meg Karsten Flaen, men **egentlig** heter jeg Karsten Mangnes».

Dette er en sann historie som jeg hørte Tornquist fortalte ved flere anledninger.

Karsten Knapperholen ved en av Odalsrutas busser på Sjøtomta i Oslo en gang på 1950-tallet.

Tilbakeblikk fra det året vi har lagt bak oss

Skal opp av «bølgeDalen»

For første gang har finsk langrenn hentet en utlending som sjef for landslaget. Magnar Dalen skal få finnene opp fra «liggende», der de har befunnet seg siden dopingavsløringene under VM på hjemmebane i 2001.

– Utfordringen var så stor at jeg ikke kunne si nei, forteller 43-åringen fra Austvatn. Det viste seg at Dalen gjorde store fremganger med det finske laget i sesongen 2006/2007.

Hyller Jan Werner

I kjølvannet av Jan Werner Danielsens bortgang har NRK satt sammen et timeslangt program der hans karriere blir behørig dokumentert. Arkivmateriale fra Jan Werners store gjennombrudd i 1994 og frem til i dag er satt sammen med historier fortalt av blant andre Ivar Dyrhaug, Elisabeth Andreassen og manager Febe Rognstad.

Unge talenter fikk kulturstipend

Danseren Malene Haugland (17) fra Knapper og friidrettsutøveren Pablo Morales (15) fra Sand har fått kommunens kulturstipend for unge og talentfulle utøvere. De to unge norddølingene har allerede gjort seg sterkt bemerket på hvert sitt område. Nå har de fått diplom og 5000 kroner i stipend til å videreutvikle seg innen sine grener.

Av Steinar Bjørnstad

Den uslæelige rekorden

For første gang på 111 år har det nemlig vært snøfritt i hele desember (2006) ved målestasjonen på Kjonhaugen! En rekord som kan tangeres, men aldri bli slått, sier Per Fløtten med et smil. Det er blitt målt lite snø i snitt i desember tidligere hos Fløtten også, men aldri 0,0. Både i 1905 og 1957 var snødybden i snitt to centimeter, forteller Per.

Får rive beverdam

Ole Kristian Haug har fått tillatelse til å rive beverdammen i Fjellsåa. Tillatelsen gjelder for perioden 1. juli til 30. september 2007. Samtidig har Nord Odal kommune gitt fellingstillatelse for opp til fire bever innenfor det samme området for å hindre skader på innmark ved oversvømmelser og tetting av dreneringsgrøfter.

Får endelig hall?

Endelig kan ungdommene i Nord-Odal glede seg over at de også får idrettshall. Nord-Odal er den eneste kommunen i hele Hedmark som ikke har en storstue for idrett og andre aktiviteter. Nå har en rekke ildsjeler engasjert seg for at det allerede tidlig neste år blir byggestart for en hall ved skolene i Mo, skriver Glåmdalen.

Bestyrer i «eget» hus

Odalstunet får egen bestyrer. Knut Ola Storbråten fra Nord-Odal er ansatt i

delt stilling som bestyrer for Odalstunet og konservator for kulturlandskap i museumsregionen. Han har kontor i Storbråten-bygningen, som er flyttet til Odalstunet fra hans hjemplass i Mo. Så nå er han omsider bestyrer i «eget hus»...

30 år med Odal lydavis

Med trudelutten « je veit ei lita jente « ble første nummer av Odal lydavis sendt ut 8. mai 1977. Lydavisen ble fort en populær gledesspreder for blinde og svaksynte i Odalen, og siden har den vært der i 30 år. På dagen 30 år etter første nummer ble abonnenter, medhjelpere og støttespillere invitert til hyggelig markering på Solbakken der redaktør Harald Rogstad ønsket

velkommen med samme trudelutten på blokkfløyte.

Bygger «Noahs ark»

Rescon Mapei får en viktig rolle når en moderne versjon av Noahs ark skal bygges på Svalbard. Firmaet skal levere alt av produkter til fjellhallene som skal sikre mangfoldet av verdens matplanter for våre etterkommere.

NM – bronse

Etter iskald omskyting tok Thomas Bekken fra Mo jeger- og fiskeforening bronse i årets NM jegertrap i Åsnes. Thomas måtte ut i omskyting om bronseplassen. Mo JFF med Thomas Bekken, Thomas Østmoe og Asbjørn Granås ble norgesmestere i

Ny butikk i Austvatn: Innehaver Hanne Engelstad flankert av sine medarbeidere Anne Lise Linnerud og Anne-Tove Knutsen.

lagkonkurransen. Asbjørn er bestefar til Thomas Bekken.

Even Nordstrøm

er ansatt som konsernsjef i A-pressen. Nordstrøm er opprinnelig fra Austvatn, men han har bodd i Oslo i en årrekke». Even er og vil alltid være en nordodøling!

Stenger døra i juli

Ingen lokale politifolk vil være på jobb ved lensmannskontoret i Nord-Odal i hele juli. Ressursmangel og ferieavvikling gjør at døra låses i over fire uker, og lensmannen Jørn Akre og hans medarbeidere reiser til Skarnes.

Sterk innsats

av nordodølinger i NM i friidrett: Heidi Berg Sand som nå løper for BUL, ble nr. 3 på 200 m i junior NM i friidrett på tiden 25,34 Lars T. Frantzen, Mogutten tok bronse i lengde med 6,52 m. Christina Bus Holth fra Bruvoll løp seg inn til bronse på 5000 m og sølv på 10 000 m i NM for seniorer. Hun representerer sportsklubben Vidar. I ungdomsmesterskapet i friidrett i Kristiansand vant Lars T. Frantzen gull på 110 m hekk på tiden 14.57 som også er mesterskapsrekord. Eirik Sollien tok gull i stavhopp med høyden

3,50 m. Glåmdalen omtalte guttene som «Moguttens gullgutter».

Årets valg i Nord-Odal

ble en smule mer dramatisk enn valgstyret og tellekorpset hadde regnet med på forhånd. Grunnen var store dataproblemer. Det ble etter hvert nødvendig med omtelling. En skjebne Nord Odal delte med ca. 50 andre kommuner i landet. Resultatet av valget ble som følger: Ap 14 representanter, Fremskrittspartiet 5, Nord-Odal Bygdeliste 3, Sp 2 og SV 1.

Templet legges ned

I 94 år har Templet på Sand i Nord Odal vært et kulturhus og et møtested. Nå er det få igjen av de trofaste ildsjelene, og Templet blir nedlagt og solgt.

Butikk igjen i Austvatn

Etter et års tid uten nærbutikk, kunne austvassgardingene sist uke glede seg over at Austvatn Landhandel og Kafferi åpnet dørene. Det er Hanne Engelstad som sammen med sin mann Espen står bak etableringen, og både unge og gamle i grenda har uttrykt taknemlighet og glede over at de nå slipper å reise lange veger for å kjøpe sitt «daglige brød».

Ruglesteinen ved Grytsætra

Ved Grytsætra i Mo ligger en meget spesiell stein, et av mange av naturens under. Denne kjempesteinen på flere tonn ligger slik at du ikke behøver å være noen muskellmann for å røre på den. Dytter du til den, kan du både høre og se at steinen er i bevegelse.

Gjennom tidene har det vært mange skuelystne til denne steinen. Ildsjeler har nå gjort at det er enkelt å finne frem til den. Det går en sti forbi steinen, og denne er merket fra Grytsæterkoia.

Harald Myren (født i 1889) fra Knapper fortalte til sin sønn Henry, da han var unggutt, at hver gang Ruglesteinen hørte kirkeklokkene, snudde den på seg. Henry trodde på historia den gangen, men han har etter hvert skjønt at ingen kirkeklokker har nådd fram til den.

Historia til Harald Myren var likevel god, og vi kan vel i dag kalle det for et sagn?

Ola Erik Tangen og Lillian Myren ved ruglesteinen.

Sangen om Sigurd Hoel

1.

Han var en verdensmann ifra bygda
og var en mester i bruk av ord.
Sigurd Hoel ble en kjent forfatter
Som debattant var han også stor.

Hans barndom fulgte ham hele veien,
var med å prege hans litteratur;
«Det som du opplever første ti-år
det dukker ofte opp i retur».

2.

En indre uro forfulgte Sigurd.
Hos Wilhelm Reich fikk han terapi.
Han skiftet hybler, sjarmerte kvinner,
men alle forhold skled snart forbi.

Ungdom'lig opprør og krav om frihet
kom fram i «Syndere i sommersol».
Å pirke borti de gamle dyder
var som å terge et vepsebol.

3.

Freud og Reich likte sterke mennesker.
Så vi Hitlers ideer der?
Nei, Hoel så tidlig at nazi-merket
det førte fram mot en grusom hær.

I boka «Møte ved Milepelen»
tok han et oppgjør med brune menn.
Han måtte flykte no'n år til Sverige.
I førtifem kom han styrket hjem.

4.

Hele livet gikk Sigurd svanger
med en historie fra Nord-Odal.
Den kaltes Trollringen og satte fokus
på folks uvitenhet og folks moral.

I boka leser vi at den som kommer
med noe nytt, viser vi forakt.
Det gamle trofaste må beholdes,
det nye kjemper vi mot med makt.

5.

Den gule serie ble også ledet
av Sigurd Hoel med en kyndig hand.
Der fikk han oversatt unge «writers»
no'n «coming men» ifra andre land.

Han fant de rette, for noen av dem
de endte opp med Nobel sin pris.
Ernest Hemingway og Josef Kafka
- han så talentene heldigvis.

6.

Vi trenger alle no'n dråper påfyll
av lyd og bilder og skrevne ord.
En kunstners tanker som får et uttrykk
det gir oss krefter og ledesnor.

Og Sigurd Hoels litteratur vil leve
i generasjon etter generasjon.
Så får vi tolke hva han har skrevet
ut fra vår egen livssituasjon

Av Jørgen Underthun

Farfar og jeg

Erling Gruben døde uventet i september 2007. Han var i årevis en trofast støttespiller for Sand IF – først som aktiv idrettsutøver, og etter hvert som trener, løypekjører og dugnadsarbeider. En stor pengegave i forbindelse med hans begravelse tilfaller Sand IF. Hans hjerte banket sterkt for skiløyper, og pengene vil bli brukt til nettopp dette.

Erling tok seg mye av barnebarna, og de ble også sterkt knyttet til ham. Da den eldste, Jonas André, gikk på

ungdomsskolen, ble følgende stilopp-gave gitt: «Min beste kamerat». Jonas kalte sin besvarelse: «Farfar og jeg».

Farfaren min er grei. Han er super. Med interesser som fisking, friluftsliv og skigåing er han topp.

Jeg vil aller først nevne hytteturene jeg har vært med på. Vi kjører forbi Knapper, opp mot Solør – akkurat på grensen. Sjøen ved siden av hytta blir i alle fall delt mellom Nord-Odal og Solør. Aurtjernet som navnet sier, holder plass til både store og små fascinerende vesen. Alt fra mikroorganismer til store ørreter rundt førti centimeter.

Erling Gruben trivdes i skiløypene.

Hytta er liten men koselig. Med to soverom, et lite «kammers» med en blå og hvit gammel gasskomfyr, egentlig litt stygg, men den duger på hytta. Så er det ei stue med sofa og peis. Den fyrer vi opp i med en gang vi kommer opp, for strøm finnes ikke. Vi bruker oljelamper og stearinlys. Da blir det hyggelig, med kortspill og peiskos.

Men det er fisking som er artigst. Kanskje tidlig om morgenen, når sola står opp, dytter vi båten ut på det blikkstilte vannet. Av og til vaker det. Er vi heldige, biter det også. Vi har ei brygge, med landgang og det hele. Derfra legger vi ut norgesglass omgjort til ørkjyte-kuper. Ørkjyte er det altfor mye av. Den eter opp all maten til ørreten. Det er dårlig. Derfor har Mo JFF samarbeid om å legge ut kuper, store rør med netting. Med en åpning på siden, selvsagt. Nå er nesten all småfisken borte, bare store og fine ørreter igjen.

Om kvelden drar vi ut med båt, en Lambi 450. Da ror vi ut på det blikkstilte vannet. Det er sjelden det blåser, så det er ofte fint å fiske. Vi bruker båten over til den andre siden. Der er det myr. Med en leirplass som er lagd av utallige fiskere som har prøvd lykken ved å gå fra vegen på samme siden. Det ligger paller på de bløteste stedene, så vi slipper å ha lange gummistøvler. Da sitter vi og venter til fisken kommer inn til land for å skaffe mat.

Den gjør ofte det i skumringen og utover natta. Det hender vi lager et bål hvis vi skal være lenge. Det hender jo det, hvis fisken biter bra. Etter en stund kaster vi uti og trykker stangendene ned i myra, så står de der. Da setter vi oss ved bålet og ser utover det rolige vannet med små vak her og der. Skumringen går over til mørke, skogen rundt blir stillere og stillere, og det eneste som bryter stillheten, er spraking fra bålet og noen fisker som iherdig prøver å få tak i ei døgnflue som har satt seg fast i vannhinna.

Om vinteren går vi på ski like ved hytta, gjerne til Hofferbua, eller opp mot Skurven. Farfar smører og står i helt til vi lar skiene gli langsomt og mykt over et teppe av nysnø som har lagt seg i gårsdagens harde løyper. På sjøene vi passerer ligger det tykk is omringet av frosne myrtuer med fin, rett skare. Som oftest, etter behandling av erfarne hender, sitter skiene som støpt. Med sol og et par minusgrader glir vi inn i skogen med håp om å få to til tre mil på ski.

Om sommeren tar vi skogsturer i nærområdet. Jeg har med meg bikkja, og farfar blir gjerne med. Slike turer ender ofte på Sandsetra, eller kanskje så langt som til Ekornholsetra.

Jeg er veldig fornøyd med å ha en bestefar som har de samme interessene som meg. Da blir det så mye triveligere og enklere å gjøre det man liker best.

Der er en bygd...

Boka om Nord-Odal gjennom 101 år (1905-2005) er kommet i nytt opplag høsten 2006 og selges på følgende steder:

- | Odal Sparebank
- | Støverud Mat
- | Bakketun Mat
- | Joker Bruvoll

Den kan også bestilles på hjemmesidene til Nordre Odalen Kulturminnelag:
www.kulturminnelaget.no
eller på telefon 62 97 12 49.

Pris: kr. 300 (+ evt. frakt).

Boka er utgitt av Nordre Odalen Kulturminnelag takket være god støtte fra

Nord-Odal
Brannkasse

Nord-Odal
kommune

www.kulturminnelaget.no